

Kontakttulkošana Latvijā

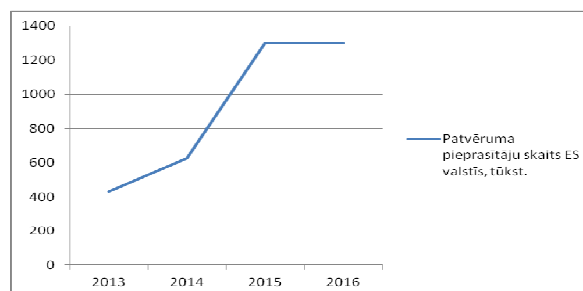
Pēdējo gadu laikā īpaši Eiropa, bet tai skaitā arī Latvija, piedzīvo izmaiņas iedzīvotāju sastāvā strauji pieaugošā imigrantu skaita dēļ. Vismaz sākotnēji imigrantu vietējās valsts valodas zināšanas nav pietiekamas, vai tādu nav vispār, tādēļ uzņemošajām valstīm publisko pakalpojumu sniegšanai nepieciešami kontakttulkošanas nozares tulku pakalpojumi. Tā kā līdz šim kontakttulkošana Latvijā ir maz pētīta, raksta mērķis ir noskaidrot esošo situāciju kontakttulkošanas nozarē Latvijā un izstrādāt priekšlikumus tās attīstībai. Anonīmās tulku intervijās, intervijās ar nozares pārstāvjiem, teorētiskās literatūras un publikāciju apskatā iegūtie dati izmantoti Latvijas kontakttulkošanas nozari ietekmējošo iekšējo un ārējo faktoru analīzei. Uz tās balstīta Latvijas kontakttulkošanas nozares SVID analīze un rezultātā izstrādāti īstermiņā, vidējā termiņā, ilgtermiņā un pastāvīgi realizējami priekšlikumi nozares attīstībai.

Atslēgas vārdi: kontakttulkošana, tulki, profesionalizācija, reglamentācija, tulku reģistrs.

Ievads

Pēdējo gadu laikā Eiropa piedzīvo straujas izmaiņas iedzīvotāju sastāvā. Kara un ekonomisko apstākļu dēļ strauji pieaudzis imigrantu skaits. Patvēruma meklētāju skaits no trešajām valstīm ES dalībvalstīs īpaši strauji audzis pēc 2012. gada, sk.1. attēlā.

Papildus imigrācijai no trešajām valstīm Eiropā arī aktīva migrācija ES dalībvalstu un citu Eiropas valstu iedzīvotāju starpā. 2014. gadā uz kādu no ES-28 dalībvalstīm imigrēja 3,8 miljoni cilvēku. Šo 3,8 miljonu imigrantu vidū bija 1,6 miljoni trešo valstu pilsoņu, 1,3 miljoni cilvēku bija citas ES dalībvalsts pilsonība (atšķirīga no tās, uz kuru viņi imigrēja), un apmēram 870 tūkstoši cilvēku migrēja uz tādu ES dalībvalsti, kuras pilsonība viņiem bija (piemēram, valstspiederīgie, kuri atgriezās valstī, vai valstspiederīgie, kuri bija dzimuši ārvalstīs), kā arī aptuveni 12,4 tūkstoši bezvalstnieku (Eurostat, 2017b).

1. attēls. Patvēruma pieprasījumu skaita dinamika ES no trešajām valstīm (Eurostat, 2017a).

Tā kā vismaz sākotnēji imigrantu vietējās valsts zināšanas nav pietiekamas, vai tādu nav vispār, uzņemošajām valstīm publisko pakalpojumu sniegšanai nepieciešami tulku

pakalpojumi – vai tas būtu veselības iestādes vai imigrācijas dienesta apmeklējums, pakalpojuma nodrošināšanai u.tml.

Publisko pakalpojumu tulkošanu veic kontakttulkošanas nozares pārstāvji jeb „community interpreters” angļu valodā.

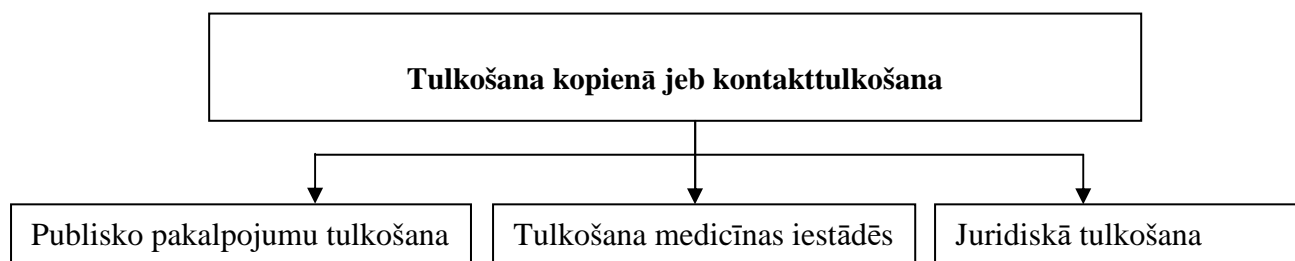
Arī Latvijā pēdējo gadu laikā pieaudzis imigrantu skaits no trešajām valstīm t.s. noteikto „bēgļu kvotu” un Krievijas iebrukuma Ukrainā dēļ. Tādēļ arī Latvijā publisko pakalpojumu sniegšanai ir aktuāli tulku pakalpojumi imigrantiem.

1. Kontakttulkošanas nozares raksturojums

Bankrofta un Rubio-Ficpatrika (Mikkelson, 2014: 9 pēc Bancroft un Rubio-Fitzpatrick, 2009) par kontakttulkošanu sauc mutiskās tulkošanas paveidu, kad „kopienas apstākļos tiek primāri tulkots valsts vai bezpeļņas organizācijas sniegts pakalpojums, visbiežāk veselības aprūpes, izglītības un humanitārās vai sociālās palīdzības jomā”, pieminot arī juridisko jautājumu tulkošanu.

Pastāv atšķirība starp angļu valodā un latviešu valodā lietojamiem terminiem, apzīmējot vienu un to pašu mutiskās tulkošanas veidu – latviski „kontakttulkošanu”. Rakstā autore terminu „kontakttulkošana” lieto „community interpreting” izpratnē.

Balstoties uz Robertsas piedāvāto tipoloģiju, kontakttulkošanai izdalāmi trīs paveidi: publisko pakalpojumu tulkošana, tulkošana medicīnas iestādēs un juridiskā tulkošana, sk. 2. attēlu (Roberts, 1994: 9).

2. attēls. **Kontakttulkošanas paveidu iedalījums** (Roberts, 1994: 9)

Pētnieku vidū nav vienprātības, vai tiesas tulkošana būtu iekļaujama kontakttulkošanā vai izdalāma atsevišķi.

Ja par pamatkritēriju iedalījumam izvēlas atrašanās vietu, kur tulkošana tiek veikta (tiesa), tad tiesas tulkošana būtu izdalāma atsevišķi no kontakttulkošanas (Mikkelson, 2014: 9 pēc Millán, Bartrina, 2013). Tiesas tulkošanu atsevišķi izdala arī Veisbergs (Veisbergs, 2007: 76). Ziemeļamerikā tiesās tiek stingri nodalīts, ka tiesā tulko „akreditēts” tiesas tulks, turpretī Apvienotajā Karalistē tiesās ierasti tulko kontakttulki (Roberts, 1994: 9). Latvijā pastāv abu iepriekš minēto gadījumu apvienojums – līdztekus tiesu štata tulkiem, kas izturējuši darbā pieņemšanas atlasi, tulko arī ārštata tulki, biežāk reto valodu pratēji. Šī

situācija novērojama arī citās valstīs, jo reto valodu pratējiem ne vienmēr pieejami akreditācijas pārbaudījumi, un viņi tiek aicināti tulkot, paļaujoties uz nepieciešamajām valodas zināšanām, nevis formālajiem profesionalitātes apliecinājumiem (Roberts, 1994: 9).

Ja par kritēju kontakttulkošanas iedalījumam nosaka cilvēku loku, kuriem tiek tulkots – vietējā kopienā dzīvojošie, nevis konferences dalībnieki, diplomāti vai cilvēki darba komandējumā, tad tiesas tulkošana būtu iekļaujama kontakttulkošanas paveidā (Mikkelson, 2014: 9). Turklāt gan kontakttulkošanas, gan tiesu tulku apmācības gadījumā tiek apgūtas vienas un tās pašas teorētiskās zināšanas un prasmes, kā arī ir līdzīgas praktisko situāciju simulācijas un darba veikšanas ētiskie apsvērumi (Mikkelson 2014: 9 pēc Corsellis, Ostarhild, 2001; Torres Diaz, Grollmann, Marquant, 2001; Hale, 2007).

Lai gan arī intervētie tulki vēlējās tulkošanu tiesā nodalīt no kontakttulkošanas, galvenokārt specifiskās vietas, procesa un pielietotās tehnikas dēļ (pamatā sinhronā), abu veidu tulku darbā daudz līdzīgu raksturlielumu un problēmu, tādēļ autorei šķita piemērots Robertsas piedāvātais kontakttulkošanas paveidu iedalījums 2. attēlā. Autore rakstā kontakttulkošanā iekļāva arī tiesas tulkošanu abu tulkošanas veidu līdzīgās darba specifikas, pielietotās tehnikas, nepieciešamo prasmju un darba ētisko apsvērumu dēļ.

Kontakttulkošanai raksturīgas vairākas iezīmes, no kurām vairāk diskusiju raisījis fakts, ka tulkus bieži vien uztver kā aizstāvjus (*Cultural Brokering*) un kultūrvidutājus (*Advocacy*), paredzot, ka viņu izturēšanās būs mazāk neitrāla nekā citos tulkošanas gadījumos (Roberts, 1994: 13), jo nereti tulks ir tulkojamā tautietis svešā vai, iespējams, no izcelsmes atšķirīgā valstī neierastos apstākļos (cietumā, policijas iecirknī, imigrācijas departamentā u.tml.).

Šāds uzskats gan nav sastopams aktuālākās publikācijās, uzsverot, ka tulkam galvenokārt jā saglabā neitralitāte un uzticība avota tekstam, neiejaucoties komunikācijā un neuzņemoties aizstāvja lomu (Ozolins, 2014: 26 pēc Hale, 2007). Cits jautājums, vai klienti ir pietiekami zinoši par tulka darba specifiku un to izprot. Intervijās tulki atzina, ka privātpersonas, kurām nav iepriekšējas pieredzes attiecībā uz tulka darba specifiku, no tulkiem mēdz sagaidīt tieši šo divu uzdevumu izpildi – ka tulks būs viņu aizstāvis un kultūrvidutājs, īpaši gadījumos, kad abiem kopīga dzimtā valoda.

Kontakttulkošanai raksturīgās iezīmes:

- 1) tulki galvenokārt nodrošina publisko pakalpojumu pieejamību, pušu līdzdalību tajos, tādēļ norises vieta visbiežāk valsts vai pašvaldības iestāde;
- 2) visbiežāk tiek izmantota īsā secīgā divvirzienu tulkošana, kad tiek tulkots teikums pa teikumam (Veisbergs, 2007: 74); rakstā kontakttulkošanā autore ietver

tulkošanu tiesās, kur biežāk divvirzienu sinhronā tulkošana kombinācijā ar čuksttulkošanu;

- 3) tulka klātbūtnē pušu komunikācijā ir pamanāmāka, salīdzinot ar konferenču tulkošanu;
- 4) kontakttulkošanā tiek tulkots no ļoti dažādām minoritāšu valodām, salīdzinot ar diplomātijā, darījumu vidē u.tml. pieņemto ierobežoto darba valodu klāstu;
- 5) tulkus bieži vien uztver kā aizstāvjus (*Cultural Brokering*) un kultūrvidutājus (*Advocacy*), paredzot, ka viņu izturēšanās būs mazāk neitrāla (Roberts, 1994: 13).

2. Kontakttulkošanas nozares ārējo faktoru analīze Latvijā

Latvijas kontakttulkošanas nozari ietekmējošo ārējo faktoru analīzei, autore pirmkārt noteica nozares attīstības posmu jeb dzīves ciklu, kurā tā atrodas. Atkarībā no tā, kādā attīstības posmā nozare atrodas, pēc tam autore analizēja ārējo spēku jeb tirgus konkurējošo spēku ietekmi. Papildus autore arī analizēja tādu makrovides politisko, ekonomisko, sociālo, tehnoloģisko, vides un juridisko faktoru ietekmi uz tulkošanas nozari ar tā saucamā PESTLE modeļa palīdzību (Jones and Hill, 2013: 70).

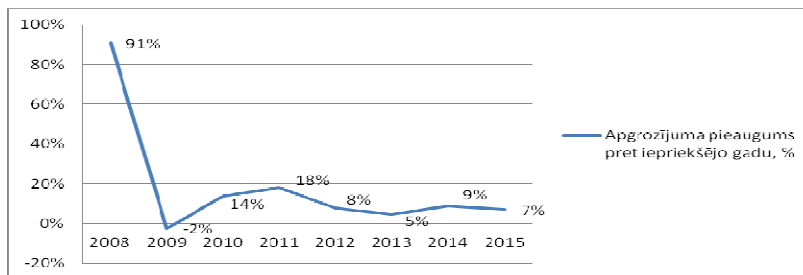
Tā kā nav pieejamu atsevišķu datu par mutiskās tulkošanas pakalpojumu sniedzējiem, analīzei ilustratīvs raksturs, jo autore skatīja tulkošanas nozari kopumā, iekļaujot arī uzņēmumus, kas nodrošina rakstiskos tulkojumus. Izmantoti *Amadeus* datu bāzes salīdzināmie finanšu rādītāji par publiskajiem un privātajiem uzņēmumiem, kas reģistrējuši savu darbību ar NACE kodu Nr. 74.30 – tulkotāju un tulku saimnieciskā darbība (*translation and interpretation activities*; Amadeus 2017; EC, 2008).

Tulkošanas nozares attīstības cikls Latvijā

Nozares dzīves cikla modelis sastāv no pieciem nozares attīstības posmiem: ieviešana, augšana, reorganizācija (*Shakeout*), briedums un kritums (sk. 4. attēlu; Jones and Hill, 2013: 65). Katrā no šiem posmiem atšķirīga biznesa vide – atšķirīgas priekšrocības un draudi, ko svarīgi ņemt vērā – līdz ar to uzņēmumu (raksta kontekstā – nozares) attīstībai jāizvēlas atšķirīgas stratēģijas (Jones and Hill, 2013: 65).

Tulkošanas nozares izaugsmes temps samazinās. Autore analizējusi astoņu lielāko tulkošanas uzņēmumu apgrozījumu no 2007.-2015. gadam – raksta tapšanas laikā vēl nebija pieejami dati par visu TOP 8 uzņēmumu 2016. gada finanšu rādītājiem. Šie uzņēmumi nodrošina ap 50% no kopējā nozares apgrozījuma¹. 3. attēlā redzams izaugsmes tempa samazinājums – pēc diviem straujākas izaugsmes gadiem 2010. un 2011. gadā ar attiecīgi

14% un 18% apgrozījuma pieaugumu, sekojuši četri lēnākas izaugsmes gadi. SIA „Nordext”, izpilddirektors Arturs Svekris apstiprina, ka praktiskā situācija nozarē arī liecina par tirgus stagnāciju un izaugsmes palēnināšanos (Svekris, 2017).

3. attēls. Latvijas astoņu lielāko tulkošanas uzņēmumu apgrozījuma dinamika (Amadeus, 2017)

Svekris prognozē, ka cenas vēl kādu laiku turpinās samazināties. Uzņēmumi meklēs iespējas, kā optimizēt savas izmaksas, vairāk izmantojot tulkošanas rīkus, mašintulkošanas un mākslīgā intelekta iespējas, automatizējot ikdienas procesus (Svekris, 2017).

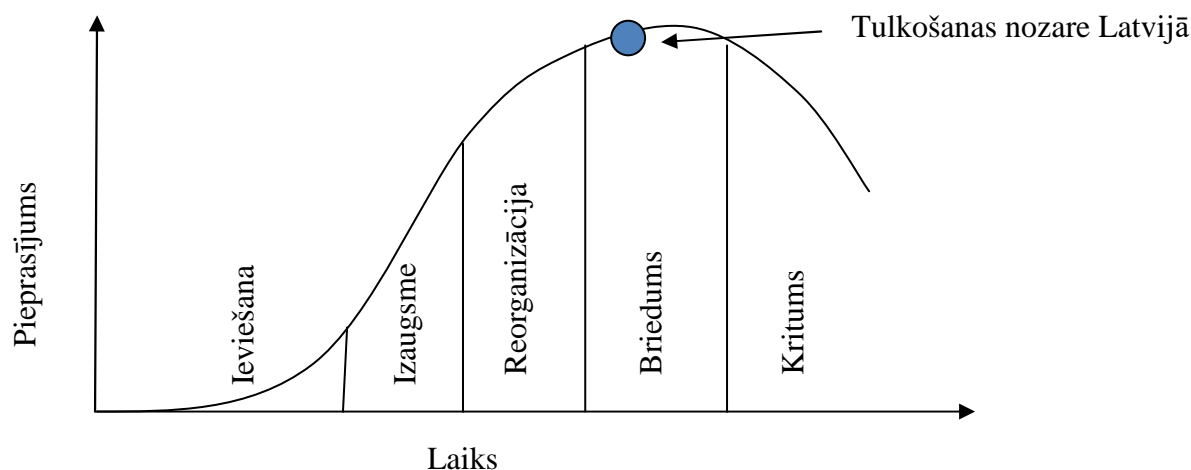
Balstoties uz augstāk minēto raksturojumu, tulkošanas nozare Latvijā atrodas agrā brieduma stadijā (sk.4. attēlu). Šai stadijai raksturīgais: pieprasījums tirgū samazinās, samazinoties izaugsmes tempam, notiek cīņa par tirgus daļu, kas savukārt saistīta ar cenu samazināšanu, tādēļ svarīga izmaksu samazināšana un klientu lojalitātes stiprināšana.

Nozares attīstībai cikliskums, kas atkarībā no nozares pārstāvju pieņemtajiem lēmumiem un rīcības var nodrošināt tās iespējamu atgriešanos kādā no agrākajiem attīstības posmiem.

Konkurējošo spēku ietekme uz tulkošanas nozari Latvijā

Ārējo faktoru ietekmi uz tulkošanas nozari Latvijā autore analizēja ar konkurējošo spēku jeb t.s. Portera piecu spēku modeļa palīdzību. Portera pieci spēki ir aizvietojošu pakalpojumu rašanās draudi, konkurence ar esošajiem tirgus dalībniekiem, draudi no jaunpienācēju parādīšanās, piegādātāju iespēja diktēt noteikumus, pircēju iespēja diktēt noteikumus (Jones and Hill, 2013: 49-50).

¹ AMPLEXOR LATVIA SIA, SKRIVANEK BALTIC SIA, TILTI SYSTEMS SIA, AD VERBUM SIA, NORDTEXT SIA, LINEARIS SIA, KONELS SIA, BALTIC MEDIA LTD SIA

4. attēls. **Tulkošanas nozares attīstības cikls** (Jones and Hill, 2013: 65)

Draudi no jaunpienācēju parādīšanās

Ienākšanai tulkošanas tirgū jauniem dalībniekiem nav būtisku barjeru. To apgalvo kā uzņēmumu pārstāvji, tā tulki. Svekris, apgalvo, ka „šajā nozarē ienākšana tirgū ir samērā vienkārša” (Kārkliņa, 2010a). Latvijā nav tulku akreditācijas, nav tulku reģistra, tādēļ par tulku var strādāt teju ikviens. Intervētie tulki min novērotus gadījumus darbā, kad par tulkiem strādājuši kolēģi ar nepietiekamu pieredzi attiecīgā darba veikšanai:

[..] šie līdzīgi paņemtie neprofesionālie tulki ne vienmēr tiek galā. Ir ļoti daudz terminoloģijas, īpaši civillietās, īpaši ievaddaļā – daudzi tulki vienkārši nezina šo terminoloģiju, pat profesionāli, bet bez pieredzes konkrētajā jomā. (Intervijas atšifrējums Nr. 6)

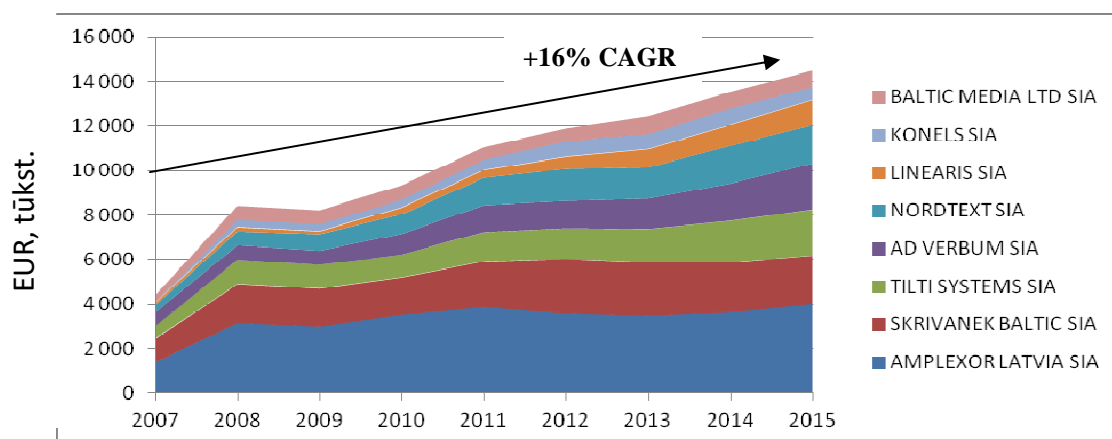
Apjomradītu ietaupījumu (*Scale based economy*) dēļ jaunpienācējiem nav apgrūtināta ienākšana mutisko tulkojumu tirgū – ir zināmi ierobežojumi, cik stundu tulks spēj kvalitatīvi tulkot, tādēļ audzēt apjomu nav iespējams, un ir tulka veselībai kaitīgi.

Izmaksas tulka darba sākšanai nav vērā ņemamas, līdz ar to nepieciešamā starta kapitāla lielums neierobežo jaunpienācēju ienākšanu tirgū. Arī piekļuve izplatīšanas tīkliem – veidiem, kā atrast jaunus klientus, nav īpaši apgrūtināta. Lai gan esošajiem tulkiem ir izveidojies klientu loks un darbu palīdz atrast mutvārdu reklāma, patērētāju lojalitāte tulkošanas nozarē nav īpaši augsta, jo klientiem svarīga cena un „klienti Latvijā nav prasīgi pret tulkojumu kvalitāti”, kā apgalvo SIA „Nordext” izpilddirektors Arturs Svekris, tādēļ iespējas iegūt jaunus klientus arī jaunpienācējiem (Kārkliņa, 2010b).

Produktu dažādošana ir vienīgā vērā ņemamā barjera jaunpienācēju ienākšanai tulkošanas tirgū. Spēja tulkot vairākās valodās un pielietot dažādas tulkošanas tehnikas (čuksttulkošana, sinhronā, secīgā) būtiski stiprina attiecīgo tulku konkurētspēju un pasargā viņus no jaunpienācējiem, kam iemaņas vēl jāpilnveido.

Konkurence ar esošajiem tirgus dalībniekiem

Kontakttulkošanas tirgus izmērs ir grūti nosakāms, jo dati par nozares uzņēmumiem tiek apkopoti pēc NACE koda Nr. 74.30 – tulkošanu un tulku saimnieciskā darbība (*translation and interpretation activities*; EC, 2008). Daļa šo uzņēmumu ir „tulkošanas biroju” apakšuzņēmēji, tādēļ ir gadījumi, kad finanšu rādītāji pieskaitīti kopskaitam divreiz. Dati netiek apkopoti par individuālā darba veicējiem, juridisko formu, kuru izvēlas daļa tulku. Atsevišķi lielākie uzņēmumi pēc apgrozījuma lielāko daļu savu pakalpojumu eksportē, piemēram, SIA „Nordtext” eksportē ap 75% savu pakalpojumu un SIA „Amplexor Latvia” pat ap 90% vai vairāk (Svekris, 2017), līdz ar to apgrozījuma rādītāji neparāda uzņēmumu patieso tirgus daļu Latvijā. Tirgus apjomam un uzņēmumu tirgus daļām pēc uzņēmumu apgrozījuma datiem ilustratīvs raksturs – sk. 5. attēlu.

5. attēls. Latvijas astoņu lielāko tulkošanas uzņēmumu apgrozījuma dinamika (Amadeus, 2017)

Astoņi lielākie tulkošanas uzņēmumi kopā nodrošina pusi no nozares kopējā 26,21 miljona EUR apgrozījuma (2015. gada dati) – 14,49 miljonus EUR. Piecdesmit lielāko uzņēmumu sarakstu pēc 2015. gada apgrozījuma skatīt 1.pielikumā.

Tulkošanas nozares tirgus attīstības temps kopš 2012. gada samazinājies. 2015. gadā tirgus audzis par 7% pret 2014. gadu pēc lielāko astoņu uzņēmumu apgrozījuma rādītājiem (Amadeus, 2017). Kopumā nozarē izaugsme lēnāka. 2007.-2015. gada saliktā ikgadējā pieauguma likme (CAGR) 12% nozarē kopumā pret 16% likmi astoņiem lielākajiem uzņēmumiem. Nozare kopumā 2015. gadā piedzīvojusi kritumu par -1%.

Tirgū viens izteikts līderis – SIA „AMPLEXOR LATVIA” ar 4 miljonu eiro apgrozījumu 2015. gadā, kas ir 15% no kopējā apgrozījuma, bet, kā jau minēts, šis uzņēmums lielāko daļu savu pakalpojumu eksportē ārpus Latvijas, tādēļ tā Latvijas tirgus daļa ir mazāka. Četriem uzņēmumiem ir vairāk nekā 5% no kopējā Latvijas tulkošanas tirgus apgrozījuma:

„SKRIVANEK BALTIC” SIA (2.2 milj., 8%), „TILTI SYSTEMS” SIA (2.1 milj., 8%), „AD VERBUM” SIA (2.1 milj., 8%) un SIA „Nordext” (1.7 milj., 7%) (Amadeus, 2017).

Balstoties uz Svekra teikto Latvijas tulkošanas nozares tirgū sīva konkurence uzņēmumu starpā – piedāvājums jeb uzņēmumu skaits pēdējo gadu laikā audzis straujāk nekā pieprasījums. Konkurences rezultātā tiek samazinātas tulkošanas pakalpojumu cenas. Svekris pieļauj, ka, lai gan apgrozījuma pieaugums nozarē samazinās, darba apjoms pēdējo gadu laikā varētu būt palielinājies. Samazinoties pakalpojumu cenām, tirgus naudas izteiksmē neaug (Svekris, 2017).

Secināms, ka konkurence esošo tirgus dalībnieku starpā Latvijā ir augsta. Notiek cīņa par tirgus daļu, kas savukārt saistīta ar cenu samazināšanu, tādēļ svarīga izmaksu samazināšana un klientu lojalitātes stiprināšana.

Pircēju iespēja diktēt noteikumus

Pircēju jūtība pret cenu izmaiņām tulkošanas nozarē ir augsta, līdz ar to arī iespējai diktēt noteikumus ir augsta ietekme, īpaši attiecībā uz kontakttulkošanas pakalpojumiem. Valsts institūcijas, kas ir nozīmīgs kontakttulkošanas pakalpojumu pircējs, rīko publiskos iepirkumus, kā atlases kritēriju nosakot zemāko cenu, kas konkurenci tulkošanas uzņēmumu starpā padara sīvu.

No Iepirkumu uzraudzības biroja izsludināto iepirkumu rezultātiem secināms, ka savā starpā par publiskajiem pasūtījumiem no lielajiem uzņēmumiem konkurē SIA "Nordtext", SIA "Konels", SIA "Skrivanek Baltic", SIA "Linearis", kā arī atsevišķi mazāki uzņēmumi: SIA "POLYGLOT tulkojumi", SIA "Amber Line", SIA "Evado", SIA "AMB Solutions", SIA "Interneta Tulkošanas Centrs" (IUB, 2017).

Arī brīvajā tirgū pircēji savu izvēli bieži balsta uz cenu nevis pakalpojuma kvalitāti, izvēloties tulkus ar zemākām likmēm:

Ir reizēm potenciālie klienti, kas meklē nevis kvalitatīvu tulkojumu, bet lētu – to var uzreiz dzirdēt sarunas laikā. Piemēram, dzirdot manu stundas likmi viņi jautā, vai likme paliek nemainīga, ja stundas laikā maz runāšu. (Intervijas atšifrējums Nr. 6)

Kontakttulkošanu nevar uzskatīt par unikālu pakalpojumu, kas vienam vai otram uzņēmumam var nodrošināt papildu priekšrocības pircēju priekšā, jo tulkošanas biroji daudzkārt piesaista vienus un tos pašus ārstata tulkus, līdz ar to viņu pakalpojums pēc satura identisks. Izņēmums ir gadījumi, kad atsevišķi tulki pārvalda retās valodas, kas ir viņu priekšrocība, nosakot sava pakalpojuma cenu pircējiem, kuru starpā var būt gan tulkošanas biroji, gan tiešie klienti.

Piegādātāju iespēja diktēt noteikumus

Piegādātāju iespēja diktēt noteikumus tulkošanas uzņēmumiem ir vidēja.

Tulkošanas uzņēmumi kā apakšuzņēmējus galvenokārt piesaista tulkus ar zemākajām likmēm, līdz ar to šādos gadījumus piegādātājiem (tulkiem) maza iespēja diktēt savus noteikumus:

[..] diemžēl, ja [tulkošanas] birojs ir konkrētā piedāvājumā vai iepirkumā apsolījis šādu summu, birojs nav ieinteresēts iet zaudējumos, līdz ar to darīs visu, lai pierunātu, atrastu tulku vai attiecīgi tulkotāju, kurš izpildītu konkrētu darbu par piedāvāto likmi. (Intervijas atšifrējums Nr.1)

Manā skatījumā publiskie iepirkumi ir viens no iemesliem, kāpēc mēs strādājam par tik zemām likmēm. Jo konkurē nevis ar kvalifikāciju, kvalitāti, bet uzvar zemākā cena. [..] mums ir ierobežots tulku skaits, bieži vien, ja iepirkumā piedalās vairāki biroji, ļoti bieži viņi piedalās un iesniedz vienu un to pašu tulku CV, tāpēc konkurence ir tikai cenu nevis kvalifikācijas ziņā. (Intervijas atšifrējums Nr. 4)

Izņēmums ir gadījumi, kad nepieciešami tulki ar reto valodu zināšanām, kuru iespēja diktēt noteikumus un noteikt savas likmes ir augsta.

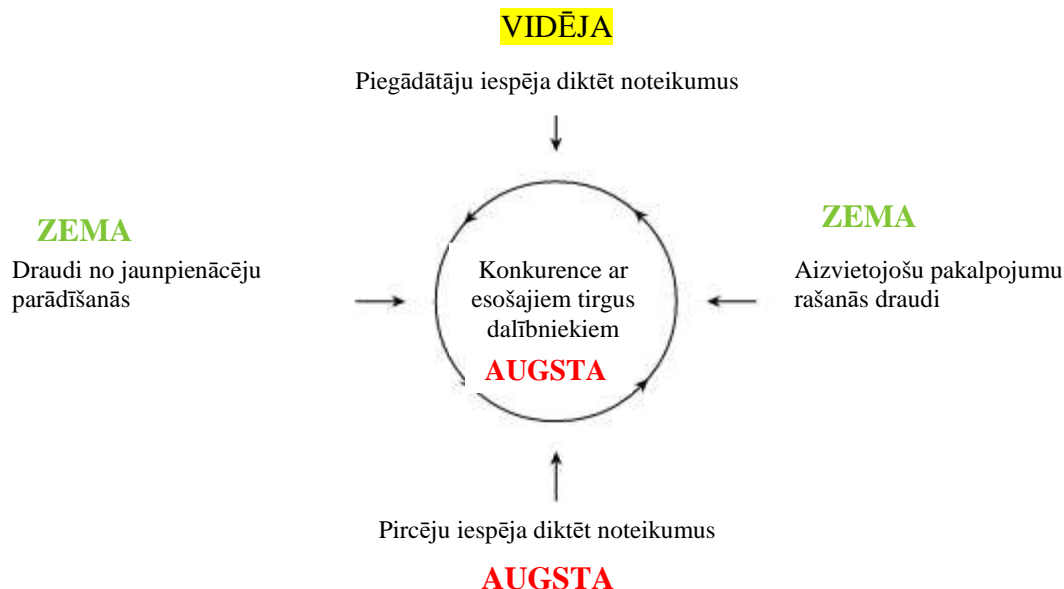
Vienīgajai profesionālajai organizācijai, Latvijas Tulku un tulkotāju biedrībai šobrīd nav tik lielas ietekmes nozarē, lai tā palīdzētu piegādātājiem (tulkiem) diktēt savus noteikumus. Arī piegādātāja maiņas izmaksas – viena tulka maiņa uz otru, tulkošanas uzņēmumiem ir zemas.

„Izejvielu” (ceļa un nakšņošanas izdevumi darba ārpus dzīves vietas gadījumā) ietekme uz tulkošanas pakalpojuma vidēja, jo gadījumos, kad tulkošana notiek ārpus tulka dzīves vietas, tie ir papildu izdevumi uzņēmumam, par kuriem klienti ne vienmēr atlīdzina izdevumus, vai tos atlīdzina tikai daļēji. Turklāt ir gadījumi, kad tulki par savu minimālo samaksu nosaka divu stundu likmi, kas vienas stundas tulkošanas pasūtījumu gadījumā mēdz būt papildu izmaksas uzņēmumiem.

Aizvietojošu pakalpojumu rašanās draudi

Aizvietojoši pakalpojumi šobrīd ir tikai rakstiskajai tulkošanai. Gadījumos, kad klientam tekstu nepieciešams tikai saprast un tas nav paredzēts plašākai lietošanai un publicēšanai, tiek izmantoti mašīntulkošanas rīki.

Tulku darbam šobrīd aizvietojošu pakalpojumu nav, lai gan tiek runāts par mākslīgo intelektu un tā spēju nākotnē nodrošināt mutiskos tulkojumus (Glasser, 2017; Lewis-Kraus, 2016).

6. attēls. Konkurējošo spēku ietekme tulkošanas nozarē.

Makrovides faktoru ietekme uz tulkošanas nozari Latvijā

Autore ar tā saucamā PESTLE modeļa palīdzību analizēja tādu makrovides faktoru ietekmi uz tulkošanas nozari kā politiskie, ekonomiskie, sociālie, tehnoloģiskie, vides un juridiskie faktori (Jones and Hill, 2013: 70).

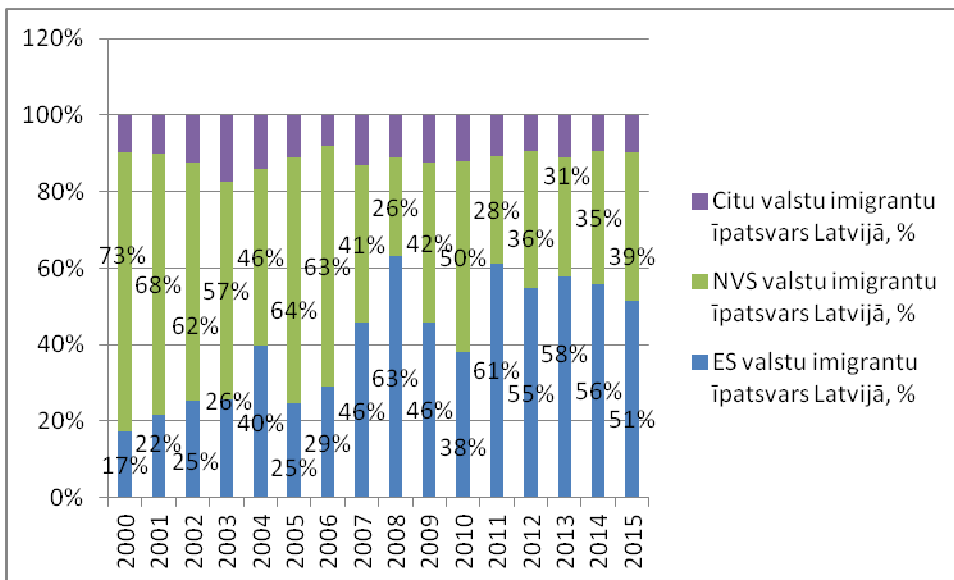
Politiskie faktori

Kontakttulkošanas nozares attīstību ietekmē Latvijas imigrācijas politika, jo tā nosaka iespējamo imigrācijas plūsmas apmēru un izcelsmes vietas, kas, savukārt, ietekmē nepieciešamo tulkus pakalpojumu apmēru un aktuālās valodas.

2015. gadā Ministru kabinets apstiprināja rīcības plānu patvēruma meklētāju pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā (IeM, 2015). Plāna ietvaros Latvijā paredzēts uzņemt 531 bēgļi. Saskaņā ar PMLP sniegto informāciju līdz 2017. gada aprīlim Latvija uzņēmusi 300 personas (PMLP, 2017). Valodas, kurās runā uzņemtie: arābu, angļu, kurmandži, turku un grieķu valodas (PMLP, 2017). Saskaņā ar rīcības plānu tulkus pakalpojumus bēgļiem nodrošina Kultūras ministrija (IeM, 2015).

Imigrāciju Latvijā ietekmē arī politiskie procesi kaimiņvalstīs. No 2009. gada no jauna sācis pieaugt NVS valstu² imigrantu īpatsvars Latvijā (CSP, 2017c). 2015. gadā ukraiņu imigrantu skaits Latvijā dubultojies – no 650 uz 1151 (CSP, 2017d). Autore pieņem, ka tas varētu būt saistīts ar Putina režīma nostiprināšanos Krievijā un ekonomiskajām problēmām valstī un Krievijas iebrukumu Ukrainā 2014. gadā.

² NVS valstis ir Armēnija, Azerbaidžāna, Baltkrievija, Gruzija (sākot ar 2009. gada septembri, vairs neietilpst NVS), Kazahstāna, Kirgizstāna, Krievija, Moldovas Republika, Tadžikistāna, Turkmenistāna (asociētā dalībnieka statusā), Ukraina (asociētā dalībnieka statusā), Uzbekistāna (CSP, 2017c)

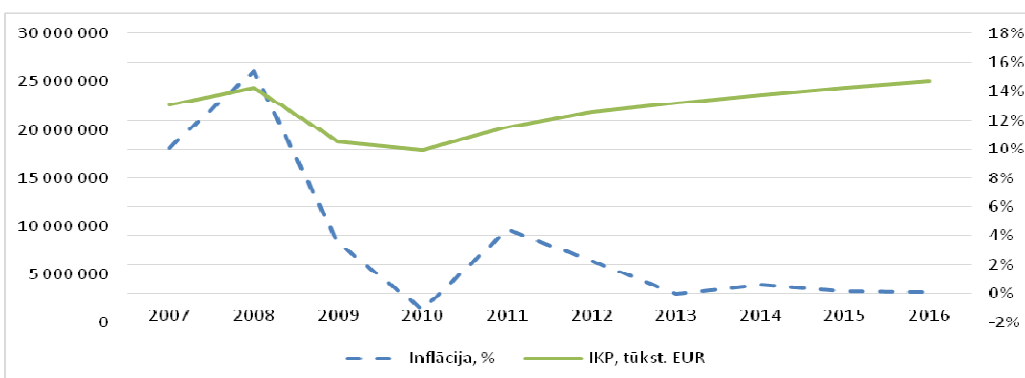

7. attēls. ES un NVS valstu imigrantu procentuālais īpatsvars Latvijā (CSP, 2017c)

Latvijas imigrantu sastāvu ietekmējusi arī Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā 2004. gadā. 7. attēlā redzams, kā kopš 2004. gada audzis ES valstu imigrantu procentuālais īpatsvars Latvijas imigrantu vidū.

Ekonomiskie faktori

Latvijas ekonomiskie apstākļi galvenokārt ietekmē kontaktulkošanas nozares brīvo tirgu – privātpersonu un komersantu pirkspēju, jo valsts iestādēm tulku pakalpojumus attiecīgajos gadījumos jānodrošina neatkarībā no ekonomiskajiem apstākļiem valstī. Pēc 2007. gada ekonomiskās krīzes Latvijas ekonomika, sākot ar 2010. gadu piedzīvo mērenu augšupeju – 2016. gadā 2,68% IKP pieaugumu pret 2015. gadu faktiskajās cenās (sk.8. attēlu).

8. attēls. Latvijas IKP un inflācijas dinamika (CSP, 2017a un b)

Līdzīgi situācijai Latvijas ekonomikā kopumā arī tulkošanas uzņēmumu apgrozījums pēc pieauguma krituma 2009. gadā ekonomiskās krīzes rezultātā no 2010. gada atkal piedzīvo pieaugumu – pēc apgrozījuma pieauguma astoņiem lielākajiem tulkošanas uzņēmumiem par 91% 2008. gadā; 2009. gadā kritums par -2,5%. 2010. gadā pieaugums, kuram turpmākajos

gados seko apgrozījuma pieauguma tempa stabilizēšanās (sk.8. attēlu). Autore pieļauj, ka līdzīga varētu būt arī individuālo tulku ekonomiskā situācija.

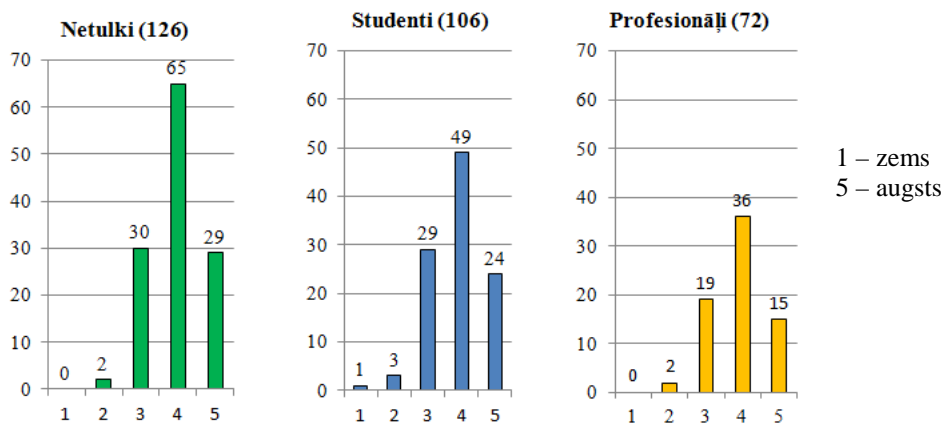
Sociālie faktori

Sociālajiem faktoriem: profesijas prestižam, feminizācijai, nodarbināto vecumstruktūrai, uz tulkošanas nozari zema ietekme.

Latvijā veikto pētījumu dati liecina, ka profesijai augsts prestižs gan nozares pārstāvju, gan citu acīs. 2006. gadā Profesionālās karjeras izvēles valsts aģentūras veiktā „Pētījuma par 8. un 11. klašu skolēnu profesionālajiem nodomiem un priekšstatiem par profesijām” dati liecina, ka abu minēto grupu skolēni uzskata tulka profesiju par ceturto pieprasītāko (augstāk jurists, celtnieks, programmētājs, inženieris) (Vaine et.al., 2006). Tiesa, nav norādīts, vai ar „tulka” profesiju tiek saprasti gan rakstiskie tulkotāji, gan mutiskie tulki.

Arī 2015. gadā Ventspils Augstskolas Tulkošanas studiju fakultātes veiktā pētījuma “Tulkotāja tēls un prestižs sabiedrībā” dati liecina, ka tulka un tulkotāja profesijai augsts prestižs – sk. 9. attēlu (Dreijers et.al., 2015).

Turklāt, balstoties uz LTTB tulku un tulkotāju 2013. gada aptauju, tulku un tulkotāju „apmierinātība ar profesiju ir visai augsta: profesiju gribētu mainīt tikai 4% respondentu, 15% par to šaubās, bet 81% profesiju mainīt nevēlas” (Gizeleza, Lapaine, 2013: 12).

9. attēls. Vai tulkam/tulkotājam, jūsuprāt, ir augsts vai zems profesionālais prestižs?³
(Dreijers et.al., 2015)

Tulka un tulkotāja profesija izteikti feminizēta, kas ir arī citās valstīs vērojama situācija (Gizeleza, Lapaine, 2013). LTTB tulku un tulkotāju aptaujās 2012. gadā un 2013. gadā rezultāti līdzīgi:

- 2013. gadā: 80% sievietes, 20% vīrieši;
- 2012. gadā: 79% sievietes, 21% vīrieši (Gizeleza, 2012; Gizeleza, Lapaine, 2013).

Latvijā atšķirībā no citām valstīm tulku un tulkotāju profesija salīdzinoši „jauna”. Gan 2012. gadā, gan 2013. gadā divas lielākās tulku un tulkotāju vecumgrupas aptaujāto vidū:

- 2013. gadā: „22-29 gadi” (36%) un „30-39 gadi” (30%),
- 2012. gadā: „22–29 gadi” (41%) un „30–39 gadi” (36%) (Gizeleza, 2012; Gizeleza, Lapaine, 2013).

LTTB pētījumā (Gizeleza, Lapaine, 2013) pieminēts vēl viens būtisks sociālais faktors: 39% aptaujāto norāda, ka tulkošana nodrošina blakus ienākumus, nevis ir pamatnodarbošanās. Kā apgalvo pētnieces, tas var negatīvi ietekmēt tulkojumu kvalitāti, jo tulkošanai „gadījuma raksturs” (Gizeleza, Lapaine, 2013:2).

Tehnoloģiskie faktori

Tehnoloģiskie faktori kontakttulkošanas nozari Latvijā šobrīd neietekmē, jo tehnoloģijas tiek izmantotas tikai atsevišķos gadījumos, nodrošinot attālināto tulkošanu. Tiesu tulku darbu būtiski atvieglotu kabīņu un sinhronās tulkošanas aprīkojuma lietošana, jo šobrīd viņi darbu veic veselībai kaitīgos apstākļos, tulkojot bez pārinieka, sinhroni kopējā telpā, bez aprīkojuma:

[..] mūsu tiesā tika veikta aptauja pirms kāda gada par to, vai sinhronās tulkošanas kabīnes vajadzētu vispār ieviest, bet laikiem tas viss noklusa, jo tika izdomāts, ka tas ir par dārgu – aprīkot visas tiesas [ar sinhronās tulkošanas kabīnēm]. No darba apstākļu viedokļa tas būtu visideālākais, protams. Šobrīd tas ir tikai sapnis, bet tas būtu vajadzīgs (Intervijas atšifrējums Nr. 7)

Nākotnē kontakttulkošanas nozari varētu ietekmēt mākslīgā intelekta attīstība un tulku aizstāšana ar robotiem.

Vides faktori

Vides faktori kontakttulkošanas nozari neietekmē. Autore pieļauj, ka kontakttulka darbs varētu būt sezonāls, bet šādam pamatojumam nepieciešama papildu datu ieguve. Intervijās tikai viena tulce minēja tulkošanas sezonālo raksturu, kas ietekmē darba iespējas vasarā:

Mans darbs juridisko tulkojumu jomā ir sezonāls – īpaši daudz jātulko rudenī, ziemā un pavasarī. Bet vasarā tulku pakalpojumi nav nepieciešami – ir atvaļinājumi u.tml. Arī bēgļu interviju tulkošanai [pavasarī] ir aktīva sezona (Intervijas atšifrējums Nr. 6).

Juridiskie faktori

Juridiskie faktori kontakttulkošanas nozari ietekmē būtiski. Lai gan profesija nav reglamentēta, ir noteikti gadījumi, kuros valsts iestādēm iedzīvotājiem, kas neprot valsts valodu, jānodrošina tulka pakalpojumi.

³ Netulki – nejausi aptaujātie, studenti – tulkošanas programmas studenti, profesionāļi – tulki, tulkotāji, tulkošanas biroju pārstāvji (Dreijers, 2015)

Bez maksas tulka pakalpojumi Valsts robežsardzei un Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei jānodrošina patvēruma meklētājiem Patvēruma likumā noteiktajā kārtībā (Patvēruma likums, 2016). Procesa virzītājam, tiesnesim vai tiesai tulka pakalpojumi bez maksas jānodrošina kriminālprocesā iesaistītajām personām: cietušajam un viņa pārstāvim, lieciniekam, speciālistam, ekspertam, revidentam, kā arī citām personām, Kriminālprocesa likuma noteiktajā kārtībā (Kriminālprocesa likums, 2005).

2016. gada 31. jūlijā Civilprocesa likumā stājās spēkā grozījumi, nosakot, ka „valstij vairs nav jānodrošina obligāts bezmaksas tulka pakalpojums visām civilprocesā iesaistītajām fiziskajām personām” (Luksa 2016). Grozījumos gan paredzēti vairāki izņēmumi, kuros tulka pakalpojumi tiks nodrošināti bez maksas arī turpmāk (Civilprocesa likums, 1998).

SIA "Skrivanek" direktors Vasīlijs Ragačevičs jaunajā kārtībā saskata trūkumus, kā arī uzskata, ka tā negatīvi ietekmēs tulkošanas nozari. Viņaprāt, „dodot iespēju tiesās tulkot cilvēkiem bez atbilstošas izglītības un praktiskās pieredzes, var radīt virkni pārpratumu un gala rezultātā tiesvedība vēl vairāk ieilgs”, kā arī „netieši negatīvā civilprocesa lietas dalībnieku pieredze nākotnē var graut tāpat jau zemo Latvijas tulku un tulkotāju prestižu” (Ragačevičs, 2016). Ragačevičs uzsver, ka būtu nepieciešams „aktualizēt jautājumu par zvērināta tiesas tulka institūtu” (Ragačevičs, 2016).

No 2014. gada rudens līdz 2015. gada pavasarim LTTB veica tulku, tulkotāju un tulkošanas uzņēmumu pārstāvju aptauju, lai noskaidrotu viedokli par zvērinātu tulkotāju un tulku institūta izveidi (Gizeleza, 2017). Apkopotas 45 tulku un tulkotāju atbildes. 80% jeb 36 no aptaujātajiem tulkiem un tulkotājiem uzskatīja, ka „Latvijā ir vajadzīgs likums par zvērinātiem tulkotājiem” (Gizeleza, 2017). Liela daļa respondentu pēc būtības ar šāda institūta izveidi saprot iespēju apliecināt savu kompetenci, profesionālītāti un tiesības apliecināt tulkojumu pareizību, par nozīmīgu priekšrocību uzskatot nozares sakārtošanu (Gizeleza, 2017). Aptaujātie tulki un tulkotāji atbalsta arī publiska sertificētu/zvērinātu tulkotāju reģistra izveidi – 87% (39 respondenti) ir par šāda reģistra ieviešanu nākotnē (Gizeleza, 2017). Sīkāk ar pētījuma rezultātiem iespējamas iepazīties, skatot tā publicētos rezultātus LTTB mājas lapā.

Aptaujā atbildes iesniedza arī 19 tulkošanas uzņēmumu pārstāvji. 11 respondenti jeb 58% atbildēja, ka „Latvijā ir vajadzīgs likums par zvērinātiem tulkotājiem” (Gizeleza, 2017). Uzņēmumu pārstāvji ar zvērināta tulkotāja institūta izveidi galvenokārt saprot tulkotāju spēju pašiem apliecināt savu tulkojumu pareizību (Gizeleza, 2017). Tiesa, uzņēmumu pārstāvji ir pielāgojušies esošajai sistēmai un par jaunajām pārmaiņām izsakās skeptiski – tikai 6 respondenti jeb 31% atbildējuši, ka zvērinātu tulkotāju sistēmas ieviešana viņiem atvieglotu darbu (Gizeleza, 2017). Pozitīvāka attieksme ir pret publiska sertificētu/zvērinātu tulkotāju

reģistra izveidi, ja Latvijā būs zvērinātu tulkošanu institūts – 14 respondenti jeb 74 % to atbalstītu (Gizeleza, 2017).

Nozīmīgākie kontakttulkošanas nozari ietekmējošie ārējie faktori Latvijā

Tulkošanas nozare Latvijā atrodas agrā brieduma stadijā. Šai stadijai raksturīgs: pieprasījums tirgū samazinās, samazinoties izaugsmes tempam, notiek cīņa par tirgus daļu, kas savukārt saistīta ar cenu samazināšanu, tādēļ svarīga izmaksu samazināšana un klientu lojalitātes stiprināšana.

6. attēlā apkopota konkurējošo spēku ietekme tulkošanas nozarē. Savstarpējā konkurence nozarē un pircēju iespēja diktēt noteikumus ir augsta. Piegādātāju iespēja diktēt noteikumus ir zema. Draudi no jaunpienācējiem un aizvietojošiem pakalpojumiem ir nozarei zemi.

Visbūtiskāk tulkošanas nozari Latvijā ietekmē:

- politiskie faktori, caur imigrācijas politiku un kaimiņvalstu politisko situāciju, nosakot imigrācijas plūsmas apmēru un izcelsmes vietas, no kā, savukārt atkarīgs svešvalodu zināšanu pieprasījums tulkiem;
- ekonomiskie faktori, ietekmējot pieprasījumu pēc tulku pakalpojumiem atkarībā no iedzīvotāju pirktspējas, un
- juridiskie faktori, nosakot likumdošanā gadījumus tulku pakalpojumu obligātai nodrošināšanai, kā arī minimālās prasības tulku darba veikšanai.

3. Kontakttulkošanas nozares iekšējo faktoru analīze Latvijā

Iekšējo faktoru analīzei autore noteica kontakttulkošanas nozares stiprās un vājās puses attiecībā pret citām nozarēm un ārējo vidi Latvijā. Lai strukturētu iekšējos faktorus, kas nozari ietekmē, autore pielietoja šādas teorijas: noteica nozares īpašās prasmes (*Distinctive competencies*), konkurētspējas priekšrocības (*Building blocks for competitive advantage*), kā arī analizēja konkurētspējas priekšrocību ilgtspēju.

Latvijas kontakttulkošanas nozares īpašās prasmes

Īpašās prasmes ir nozares uzņēmumiem un individuālajiem komersantiem piemītošās taustāmās un netaustāmās priekšrocības, kas stiprina to konkurētspēju (www.referenceforbusiness.com, 2017).

Izglītots un pieredzējis darba spēks

Latvijā ir iespējas apgūt tulka profesiju gan bakalaura, gan maģistra līmeņa studijās vairākās augstākās izglītības iestādēs, līdz ar to nozarē strādā izglītots darba spēks (LTTB, 2013).

Tulki uzskata, ka profesionālajai izglītībai ir nozīme kvalitatīvai darba veikšanai.

Es domāju, valodu zināšanai ir jābūt, protams, un, otrkārt, ir jāpabeidz arī profesionālo izglītību tieši tulkošanā (Intervijas atšifrējums Nr. 2).

Svarīgāk, ja cilvēkam ir vismaz tulkošanas jomā iegūta izglītība, jo vismaz augstskolā cilvēkam paskaidros, kas notiks, un viņš daudz maz būs gatavs, viņš zinās, kas viņš sagaidīs (Intervijas atšifrējums Nr. 4).

[..] ir daudz vieglāk sākt strādāt, ja ir iegūta izglītība tulkošanas jomā, kaut gan nevar teikt, ka neiespējams strādāt bez tās (Intervijas atšifrējums Nr. 7).

Balstoties uz LTTB aptaujas datiem, nozarē strādā galvenokārt pieredzējuši tulki un tulkotāji, jo dominē šādas grupas: 35% ir vairāk nekā 10 gadu pieredze, 25% ir 6-10 gadu pieredze, 25% ir 3-6 gadu pieredze. Mazāk pieredzes: 13% ir 1-3 gadu pieredze un 2% ir mazāk nekā 1 gada pieredze (Gizeleza, Lapaine, 2013).

Papildu izglītībai tulki intervijās par būtisku faktoru kvalitatīvai darba izpildei min tieši darba pieredzi.

Es nevarētu teikt, ka [izglītība] nav svarīga, bet tas nav rādītājs cilvēka profesionalitātei. Viss ir iemācāms, vajag tikai piemērus, pieredzi. Mutiskajā tulkošanā vajag cilvēcisko drosmi, pašpārliecinātību, pieredzi (Intervijas atšifrējums Nr. 3).

Ne katrs, kurš apguvis [tulka iemaņu] teoriju, spēj to pielietot praksē. Praktiskā pieredze ir svarīgāka (Intervijas atšifrējums Nr. 7).

Latvijā tulku vidū dominē gados jaunāki tulki, kas stiprina nozares ilgtspēju. Balstoties uz LTTB veikto aptauju, 2013. gadā divas lielākās tulku un tulkotāju vecumgrupas aptaujāto vidū bija „22-29 gadi” (36%) un „30-39 gadi” (30%) (Gizeleza, Lapaine, 2013).

Profesionālisms

Lai arī profesija nav reglamentēta un tikai daļa tulku profesijas iemaņas apguvuši izglītības iestādēs, autore interviju laikā konstatēja, ka tulki savu darbu veic saskaņā ar augstiem atbildības un ētikas standartiem, kā arī izprotot sava darba būtību.

Mans galvenais uzstādījums, ka es esmu ēna, esmu kaut kur blakus. [Ir gadījumi] kad sarunā starp diviem cilvēkiem sēžu pa vidu, dabiski, ka cilvēki mēdz runāt ar tevi, pagriežas uz manu pusi un skatās acīs. Tad es dodu mājienu, lai runā ar prokuroru/policistu. Es neesmu ne draugs, ne kas tamlīdzīgs. Esmu te, lai nodrošinātu komunikāciju (Intervijas atšifrējums Nr.1).

Es vienmēr skatos uz klientiem. Cenšos sekot līdz tam, cik labi viņi saprot dzirdēto. [..] Ja tulkojamais nelec kājās vai neskatās uz mani ar šausmām, es saprotu, ka viss ir kārtībā. Es esmu saprasta, un es vienkārši esmu kļuvusi par vienu lielu viņa ausi, darbojos kā viņa dzirdes aparāts (Intervijas atšifrējums Nr. 7).

Mēs esam tur, lai tulkotu, nodotu informāciju, nevis lai izrādītu attieksmi, sniegtu atbalstu vai kā palīdzētu. Mēs varam palīdzēt, maksimāli precīzi nododot informāciju un maksimāli labi pildot savu darbu (Intervijas atšifrējums Nr. 4).

Elastīgums un noturība

Ņemot vērā darba apstākļus un darba specifiku, autore secināja, ka kontakttulki ir īpaši elastīgi attieksmes un darba laika ilguma noteikšanas ziņā, kā arī stresa un slodzes noturīgi.

[..] cietuma specifiskā vide [..]. Jābūt diezgan stipriem nerviem, kad pirmoreiz ienāk cietumā (Intervijas atšifrējums Nr.1).

Darba apstākļi nav piemēroti. Cietumā mums nav atsevišķas telpas. Sanāk stāvēt gaitenī, bez krēsliem, kur nu vēl aiziet pusdienās, zaudēsi laiku. Datoram, ja nepieciešams tulkošanai, jābūt norādītam pieprasījumā – ja nav saskaņots, nedrīkst ienest (Intervijas atšifrējums Nr. 3).

Štata tiesu tulku darbs ir ļoti smags. Latvijas tiesās no starptautiski pieņemtajām normām atšķirīgi apstākļi – tulkošana notiek sinhroni, bet vienam nevis vēl ar vienu vai diviem partneriem, kā tam būtu jānotiek, tas ir ļoti grūti un neveselīgi (Lapaine, 2017).

Turklāt tulkiem ir jābūt gataviem tulkot visdažādāko tēmu un reģistru tulkojumus.

[..] mēdz būt gadījumi, kad intervējamā persona nesaprot, kam tas ir vajadzīgs, kāda ir viņa izvēle – viņam iedod izlasīt viņa tiesības un pienākumus, bet cilvēkiem bez izglītības un [otra cilvēka palīdzības un paskaidrojuma vienkāršākiem vārdiem nav vienkārši saprast juridisko valodu] (Intervijas atšifrējums Nr. 3).

Ja vienai no pusēm zems izglītības līmenis, viņš var nesaprast tulkojumu pēc būtības. [..] Cilvēkiem ar zemāku izglītības līmeni bēgļu interviju laikā sanāk skaidrot procedūru, atbildēt uz papildjautājumiem. [..] Savukārt, ja [vienai no pusēm] ir ļoti augsts izglītības līmenis, dažreiz tulkot ir pat grūtāk, jo cilvēks veido ļoti sarežģītus teikumus. Piemēram, šodien bēgļu intervijā man bija jātulko cilvēkam no Krievijas Federācijas. Viņš bija ļoti izglītots tieši savā uzņēmējdarbības sfērā, viņš izmantoja daudz terminoloģijas, un tas bija diezgan grūti, jo viņš runāja ļoti sarežģītiem teikumiem, kurus bija grūti pārnest latviešu valodā (Intervijas atšifrējums Nr. 6).

Latvijas kontakttulkošanas nozares konkurētspējas priekšrocības

Ir četras iespējas, kā nodrošināt konkurētspēju: kvalitāte, reaģētspēja uz klientu vēlmēm (*Customer responsiveness*), inovācijas un produktivitāte (*Efficiency*; Jones and Hill, 2013: 84).

Kvalitāte

Šis kritērijs šobrīd drīzāk nenodrošina nozarē nodarbināto konkurētspēju.

Līdztekus kvalitatīviem pakalpojumiem, tirgū iespēja saņemt arī mazāk kvalitatīvus, jo nedarbojas kvalitātes kontroles sistēma, tirgū ienākt ir viegli un tulkot iespēja ir teju ikvienam.

Problēmas arī rodas, jo [vienu procesu, sākot no apcietināšanas līdz tiesai mēdz tulkot vairāki tulki. Bija reiz tāds gadījums, kad man saka, iepriekšējais tulks kaut ko nav iztulkojis pareizi]. Es nevaru to ne apliecināt, [ne noliegt, jo neesmu bijis klāt, nav

ieraksta, lai pārbaudītu]. Nav konkrēta cilvēka, kurš būtu atbildīgs. Un tas ir tas bīstams moments, minimāla izsekojamība [tulku darba kvalitātei] (Intervijas atšifrējums Nr.1).

Bieži vien arī man ir sajūta, ka, pat ja es samelošos, neviens neuzzinās (Intervijas atšifrējums Nr. 3).

Cilvēki, kas uzskata, ka viņi var tulkot tikai tāpēc, ka viņi zina valodas, [tā ir problēma]. [..] ja runa ir par puštu, urdu u.tml. valodām, ir saprotams, kāpēc pieaicina cilvēku, kuram nav priekšstata par tulkošanu, kas vienkārši pārvalda divas attiecīgās valodas un ir spējīgs daudz maz labi vai slikti tulkot. Bet ir jāsaprot, ka ir citas situācijas, kuras nav pieļaujamas – kad pasaka, ka uz tiesu jūs varat ņemt jebkuru cilvēku, kas pārvalda latviešu un krievu valodu, viņš var tulkot sēdi, tur nav nekā sarežģīta (par to ir gadījies dzirdēt). Nav pieļaujams šādā veidā taupīt uz profesionālisma rēķina (Intervijas atšifrējums Nr. 4).

Ir būtiska atšķirība, kā tulko tulki bez profesionālās izglītības – ne vienmēr pārziņa profesijas nianses. Piemēram, tulkojot mēdz pielikt klāt savu viedokli, pārveidojot tekstu, pievieno savas emocijas nevis precīzi tulkot dzirdēto. Inspektori gan parasti brīdina, ka svarīgi ir tulkot tikai dzirdēto, neko nepieliekot klāt. Bet to reāli grūti pārbaudīt, ja tiek tulkots no/uz nesaprotamu valodu (Intervijas atšifrējums Nr. 6).

Esmu dzirdējusi tiesas tulkus runājam, ka šie līdzīgi paņemtie neprofesionālie tulki ne vienmēr tiek galā. Ir ļoti daudz terminoloģijas, īpaši civillietās, īpaši ievaddaļā – daudzi tulki vienkārši nezina šo terminoloģiju, pat profesionāli, bet bez pieredzes konkrētajā jomā (Intervijas atšifrējums Nr. 6).

[..] ja ir nopietna situācija, no savas pieredzes, tulkojot juridiskos tekstus, varu teikt, tur nekādā ziņā nedrīkst [izmantot neprofesionāla tulka pakalpojumus]. Vienmēr pat visvienkāršākajā procesā var būt ļoti daudz terminoloģijas, kas jāpārziņa (Intervijas atšifrējums Nr. 6).

Turklāt pakalpojuma cena prevalē pār pakalpojuma kvalitāti.

[..] [cik zinu, iepirkumu konkursos] ir konkrēti kritēriji, lai varētu iesniegt savu piedāvājumu konkrētam konkursam tai skaitā, ir arī jāiesniedz profesionālu tulku apliecības, dokumenti, CV, varbūt arī kādi valodas prasmju apliecinājumi, ir jābūt tulkiem ar konkrētu izglītību tulkošanā vai filoloģijā. Bet pēc tam, kad konkrēts birojs uzvar iepirkumā un sniedz šos pakalpojumus konkrētajai iestādei, tulki, kas tika iesniegti piedāvājumā, to darbu neizpilda, pasūtījumus izpilda kāds cits, kas, iespējams, lētāks. Bet kāpēc lētāks? Iespējams, tāpēc, ka mazāk zina, nav atbilstošas pieredzes (Intervijas atšifrējums Nr.1).

Manā skatījumā publiskie iepirkumi ir viens no iemesliem, kāpēc mēs strādājam par tik zemām likmēm. Jo konkurē nevis ar kvalifikāciju, kvalitāti, bet uzvar zemākā cena. [..] Turklāt mums ir ierobežots tulku skaits. Bieži vien, ja iepirkumā piedalās vairāki biroji, viņi iesniedz vienu un to pašu tulku CV, tāpēc konkurence ir tikai cenu nevis kvalifikācijas ziņā (Intervijas atšifrējums Nr. 4).

Tulki uzskata, ka profesijas reglamentācija vai vismaz tulku reģistra ieviešana varētu risināt galvenokārt kvalitātes kontroles un arī citas nozares problēmas.

[..] ir jāsakārto [nozare] un jāievieš sertifikācija. [..] šobrīd mums ir prasība parakstīt dokumentu par to, ka tulks ir brīdināts par kriminālatbildību par apzināti nepareizu tulkojumu vai nepamatotu atteikšanos no tulkošanas saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 300., 302.pantu, kas varētu tulku saukt pie disciplīnas un uzņemties atbildību par savu

darbu. Bet cilvēki ir dažādi, un varētu atsijāt neadekvātos tulkus sertifikācijas procesā (Intervijas atšifrējums Nr. 4).

Es uzskatu, ka šādai reglamentācijai jābūt, lai cilvēki nenāktu no malas. [..] Tulku darba iespējas Latvijā nav tik plašas kā gribētos, jo, kā jau runājām – tulko jebkurš, un tas rada konkurenci profesionāliem tulkiem (Intervijas atšifrējums Nr. 6).

[..] [tulku reģistrs] lietderīgs, jo tad varētu vieglāk sameklēt tulkus. Nebūtu jāmeklē ar sludinājumu palīdzību vai caur birojiem. Reģistrā būtu labi norādīt tulka pieredzi, iegūto izglītību, valodas zināšanas. Tulkam arī būtu labāk, jo varētu ērtāk sameklēt klientus (Intervijas atšifrējums Nr. 6).

Reaģētspēja uz klientu vēlmēm

Ir divas atšķirīgas grupas, kuras var uzskatīt par kontakttulkošanas klientiem.

Pirmkārt, tie ir valsts un pašvaldības iestāžu darbinieki. Šīs grupas pārstāvji labi izprot tulku darba būtību, tādēļ viņiem būtu iespējams piedāvāt klienta vēlmēm piemērotus pakalpojumus – attiecīgajā jomā specializētus tulkus. Tomēr kvalitatīvu darba organizāciju nereti kavē publisko iepirkumu procedūras kārtībā iepirktie tulku pakalpojumi, ko nodrošina tulkošanas biroji – tādēļ rodas papildu starpnieki, kas apgrūtina darba organizāciju.

Ja būtu reģistrs, iestādēm būtu iespēja nepastarpināti strādāt ar labākajiem [tulkiem]. Viņi paši varētu noteikt, ar ko viņi vēlas strādāt un sadarboties. Šobrīd gala klientam nav tādas iespējas, jāpaļaujas uz tulkošanas biroja ieskatiem par to, ko viņi uzskata par labu un sliktu tulku. Parasti diemžēl, manuprāt, tulkošanas biroji par labu tulku uzskata lētu tulku (Intervijas atšifrējums Nr. 6).

Mani [ir sarunājuši uz konkrētu laiku], piemēram, aizturēšanas centrā, bet cilvēki lūdz pastrādāt vēl ar kādu citu. Un tad es īsti nesaprotu, kurš un vai vispār man maksās – jo es nesaprotu, vai tā ir palīdzība, vai darbs (Intervijas atšifrējums Nr. 3).

Bijuši arī gadījumi, kad vienā dienā mani izsauc [uz trīs pilsētām vienlaikus]. Man liekas, ka valsts iestādēm vajadzētu [savstarpējo darbu koordinēšanu] (Intervijas atšifrējums Nr. 3).

Otra klientu grupa ir privātpersonas, kurām tulko, nodrošinot valsts apmaksāta tulka pakalpojumus, vai kā klientiem, kas paši sev sarunājuši tulku. Iespēja reaģēt uz klienta vēlmēm pakalpojuma sniegšanā ir ierobežota, jo šie klienti neizprot sniegtā pakalpojuma būtību. Nepieciešama papildu informēšana un izglītošana.

[..] robežsardzē, kur jātulko nelegālajiem imigrantiem, cilvēki bieži vien ne pārāk labi izglītoti. Turklāt viņiem šādas pieredzes, protams, nav un tad diezgan bieži ir jāskaidro, ka viņu intervija vai nopratināšana notiks ar tulka starpniecību, jāskaidro, kas ir tulks, ka tā ir neitrāla persona, ka tulks nepieņem lēmumus, ka tulks tikai tulko vārdus vārdā. Tādēļ ir zināmas grūtības (Intervijas atšifrējums Nr. 4).

[..] cilvēki stāsta savas problēmas, viņi sagaida atbalstu, varbūt padomu. Daudzi uzskata, ka man ir juridiskā izglītība vai arī man jābūt juridiskajai izglītībai, jo kā gan es savādāk [zinu terminus un varu tulkot] (Intervijas atšifrējums Nr. 6).

Aizturētie [un citas personas, kurām es tulkoju], vienmēr sagaida, ka es viņiem palīdzēšu, vienmēr sagaida, ka es viņu labā kaut ko darīšu (Intervijas atšifrējums Nr. 3).

Ir bijis arī tāds gadījums. Apcietinātais gaidīja tiesu. Vecāki pie viņa negribēja braukt. Tad viņš lūdza man, lai atnesu viņam zobu birsti un pastu un tā tālāk (Intervijas atšifrējums Nr.1).

Inovācijas

Inovācijas, kas varētu tikt aktīvāk izmantotas ikdienas darbā: tiesās tulkošana ar sinhronās tulkošanas aprīkojumu, attālinātas tulkošanas biežāka izmantošana, un datoru izmantošana pierakstiem.

Pēc tulku intervijās dzirdētā autore secināja, ka inovācijas kontakttulkošanā ienāk lēni, tam ir pretestība no klientu un citām trešajām pusēm, bieži par iemeslu minot finansējuma trūkumu. Aktīvāka inovāciju izmantošana varētu atrisināt tulku pieejamības problēmas, palīdzēt tulkošanas pakalpojumu organizēšanai un raitākam darbam u.tml.

[..] vismaz mūsu tiesā pirms kāda gada tika veikta aptauja par to, vai sinhronās tulkošanas kabīnes vajadzētu vispār ieviest, bet laikam tas viss noklusa, jo tika izdomāts, ka tas ir par dārgu – aprīkot visas tiesas [ar sinhronās tulkošanas kabīnēm]. No darba apstākļu viedokļa tas būtu visideālākais, protams. Šobrīd tas ir tikai sapnis, bet tas būtu vajadzīgs (Intervijas atšifrējums Nr. 7).

[..] ir bijis no Rīgas jābrauc tulkot uz Daugavpili, Rēzekni. Un kad ļoti aizņemts grafiks, ceļā zūd daudz miega un spēka, kā arī pakļauju sevi briesmām, braucot noguris ar auto. No iespējas tulkot attālināti darbinieki ļoti izvairās. Bet ir bijuši gadījumi, kad mani izsauca uz Daugavpili tulkot videokonferenci, lai gan tiesa notiek Rēzeknē. Iespējams, negribēja organizēt konvoju vai kādi citi iemesli. Tātad faktiski iespēja attālināti tulkot ir. Esmu braucis tulkot Daugavpilī videokonferenci no Valmieras. Kāpēc tad es arī nevarēju pieslēgties no mājām? Tas patērē ārkārtīgi daudz laika, ārkārtīgi daudz resursu, un man liekas, ka tas nav izdevīgi nevienam. Tāpat gadījumi, kad izsauca tulku uz vienas stundas darbu, bet man ceļā sanāk tērēt sešas stundas. Tādos gadījumos es pat labprātāk atteiktu, bet žēl projektu vadītājas, kurai šis tulkojums jānodrošina klientam. [Attiecīgi videokonference, manuprāt, ir labs risinājums, tehnoloģijas to atļauj] (Intervijas atšifrējums Nr. 3).

Jocīgi, ka joprojām paskaidrojumi tiek pierakstīti ar roku (Intervijas atšifrējums Nr. 3).

Produktivitāte

Produktivitātes paaugstināšanu (galvenokārt ārštata tulku gadījumā) kontakttulkošanas pasūtījumiem kavē darba organizācija un iespēja tulkiem plānot savu darbu iepriekš.

Tulkošanas pasūtījumu ilgums ir neprognozējams, tādēļ gadās gan dīkstāves stundas, gan krietni ilgāki pasūtījumi nekā plānots.

Vēl viena [tulku darba] problēma – atbrīvo dienu, lai tulkotu vienu stundu. Tā ir atrautā peļņa. [Vai gadījumā, ja tulkojamais neierodas vispār, atkarīgs no prokurora, vai tev uzziņā norādīs vismaz 1 h, lai par darbu varētu samaksāt, vai nē]. Polijā, piemēram, ir 4 h bloks, minimālā samaksa ir par pusdienu, četrām stundām. Rietumeiropā, piemēram, reizēm maksā par pilnu dienu (Intervijas atšifrējums Nr.1).

[..] [tulkošanas pasūtījumi uz vienu stundu] ir problēma, jo faktiski tas nozīmē, ka dienas laikā es varu paņemt tikai vienu klientu, [ja patiešām neesmu droša, ka tulkošana būs īsa] (Intervijas atšifrējums Nr. 6).

Turklāt nav skaidras sistēmas tulku darba laika uzskatei, no kuras atkarīga atlīdzība par pasūtījuma izpildei atvēlēto laiku:

[..] Par pusdienlaiku nevar saprast, vai to ieskaita darba laikā, vai nē – kā kuro reizi. [..] Ir laiks, ko mēs pavadām, iekļūstot cietumā un kārtojot dažādas formalitātes – [ne vienmēr to ieskaita tulka darba stundās, bet tas var prasīt laiku līdz stundai] [..] Vai, piemēram, gadījumi, kad aizturētais kavējas un tulks gaida – par gaidīšanu arī, manuprāt, būtu jāmaksā. Ne vienmēr darbinieks šo laiku uzziņā norāda (Intervijas atšifrējums Nr. 3).

Latvijas kontakttulkošanas nozares konkurētspējas priekšrocību ilgtspēja

Konkurētspējas priekšrocību trūkums šobrīd kavē nozares ilgtspēju.

Primāri atrisināmā problēma ir kontakttulka profesijas reglamentācija vai vismaz tulku reģistra ieviešana. Ar tulku reģistra ieviešanas palīdzību būtu iespēja risināt kvalitātes kontroles un tulku darba organizēšanas problēmas, kas savukārt ļautu stiprināt tulku spēju reaģēt uz klientu vēlmēm, kā arī paaugstināt produktivitāti.

Kā pamatnoteikumu nozares sakārtošanai nozares pētnieki min profesionālās pārstāvniecības organizācijas izveidi. Tulkiem ir sava profesionālās pārstāvniecība organizācija – Latvijas Tulku un tulkotāju biedrība, kas darbojas kopš 2012. gada. Biedrības pārstāvji apzinās profesijas reglamentēšanas ieviešanas nozīmi, tomēr min kavējošos faktoros:

Zināma reglamentācija pastāv jau šobrīd. Mums ir valsts kvalifikācijas eksāmeni tiem, kas par tulka profesiju apgūst augstskolās. [..] Mūsu valstī ir ļoti sarežģīta birokrātiskā vide. Ja nākotnē izvēlēsimies [profesijas sakārtošanai] ziemeļvalstu piemēru un ceļu, šīs procedūras varētu tikt [padarītas vienkāršākas]. [..] Jāņem vērā ļoti dažādas iesaistīto pušu vajadzības. Digitalizētākā vidē šis process būtu vienkāršāks nekā mūsu apstākļos. [..] [sertifikācija] ir nākotnes projekts, bet līdz tam būs jāpagaida (Intervijas atšifrējums Nr. 5).

Autore uzskata un arī tulki intervijās min cilvēcisko faktoru – tulku spēju uzņemties iniciatīvu, kas būs nozīmīgs nozares attīstībai nākotnē:

Neskatoties uz Latvijas iedzīvotāju etnisko izcelsmi un kultūrīpatnībām, visiem Latvijā dzīvojošajiem raksturīga noteikta attieksme pret dzīvi... [..] Zināms optimisma trūkums, piemēram (Intervijas atšifrējums Nr. 5).

[..] esmu novērojusi, ka tiesu tulki ir diezgan kūtri savu tiesību aizstāvēšanā, viņi ir tik ļoti iegrimuši savā „pasaulītē”, viss liekas pesimistiski, jo nav nekādas ticības tam, ka kaut kas varētu mainīties. [..] Rajonu tiesās [ārpus Rīgas] tulkiem ir viena vai pāris sēdes nedēļā. Tā nav liela slodze [..]. Tāpēc viņiem varbūt arī nav aktuāli iesaistīties jautājumos [par tiesas tulku darba apstākļu uzlabošanu]. Bet tie, kas strādā Rīgā un ir kā nodzīti darba zirdziņi, ir vienkārši nolaiduši rokas, un ir kūtri. Es esmu mēģinājusi aktivizēt savējos jaunajā darbā. Bet pagaidām [darba apstākļu uzlabošanas jautājumi] nav aktuāli, jo nav katrā sēdē prasības tulkot divos virzienos, [līdz ar to darbs ir vieglāks] (Intervijas atšifrējums Nr. 7).

Nozīmīgākie kontakttulkošanas nozari ietekmējošie iekšējie faktori Latvijā

Kontakttulkošanas nozares īpašās prasmes, kas nodrošina tās konkurētspēju ir izglītots un pieredzējis darba spēks. Tulka profesijas pārstāvji ir elastīgi, spēj pielāgoties darbam dažādos apstākļos, ir stresa noturīgi un spēj strādāt ar plaša spektra klientu un tēmu loku.

Autore uzskata, ka nozarei šobrīd ierobežotas konkurētspējas priekšrocības. Iespējamās priekšrocības ir drīzāk kavējoši nevis konkurētspēju veicinoši faktori – profesija nav reglamentēta, ienākšana darba tirgū ir vienkārša, nav kvalitātes kontroles sistēmas, iespēju reaģēt uz klientu vēlmēm kavē publisko iepirkumu kārtībā iepirktie tulkošanas biroji kā starpnieki tulkošanas pakalpojumiem tiešajiem klientiem (valsts iestādēm), kā arī privāto klientu izpratnes trūkums par tulku darba specifiku un piedāvāto pakalpojumu būtību. Inovācijas ienāk lēni, tam ir pretestība. Produktivitātes paaugstināšanu (galvenokārt ārštata tulku gadījumā) kavē darba organizācijas specifika, kad tulkiem ierobežotas iespējas plānot savu laiku, maksimizējot noslodzi.

Konkurētspējas priekšrocību trūkums attiecīgi pašreiz kavē nozares ilgtspēju. Primāri atrisināmā problēma ir kontakttulka profesijas reglamentācija vai vismaz tulku reģistra ieviešana. Autore uzskata un arī tulki intervijās min cilvēcisko faktoru – tulku spēju uzņemties iniciatīvu, kas būs nozīmīgs nozares attīstībai nākotnē.

4. Latvijas kontakttulkošanas nozares SVID analīze

Autore Latvijas kontakttulkošanas nozari ietekmējošo ārējos un iekšējos faktoru analīzes rezultātus apkopojā, veicot Latvijas kontakttulkošanas nozares t.s. SVID jeb stipro un vājo pušu un iespēju un draudu analīzi nozares attīstībai. Analīzes rezultāti apkopoti 1. tabulā un izklāstīti turpmāk nodaļā.

Stiprās puses

Kontakttulkošanas nozarē strādā pieredzējuši profesionāļi, kas ir nozares balsts. Tulku vidējais vecums zemāks nekā nozarē pierasts – nozarē strādā gados „jauni” profesionāļi. Tas ir būtisks faktors nozares ilgtspējai.

Nozares attīstība un profesionalizācija iespējama, profesionāļiem apvienojoties kopīgā organizācijā viņu pārstāvniecībai. Šāda organizācija Latvijā izveidota 2012. gadā. Arī agrāk Latvijā dibinātas profesionālās pārstāvniecības organizācijas tulkiem un tulkotājiem, tomēr to darbība nav bijusi ilgstoša, tādēļ autore un daži intervēti tulki pauda cerības par šīs organizācijas ilgstošu un mērķtiecīgu darbību.

1. tabula **Kontakttulkošanas nozares SVID analīze**

Stiprās puses	Vājās puses
<ol style="list-style-type: none"> 1. Izglītots un pieredzējis darba spēks 2. Profesionāls darba spēks 3. Elastīgs un noturīgs darba spēks 4. Darbojas profesionālās pārstāvniecības organizācija 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pašreizējais termins nav atpazīstams. 2. Viegla jaunpienācēju ienākšana tirgū 3. Kvalitātes kontroles trūkums nozarē 4. Klientu izpratnes trūkums par tulka darba specifiku 5. Publiskie iepirkumi un zemākā cena kā tulku darba organizācijas trūkums 6. Zema produktivitāte un neskaidri atalgojuma principu un darba laika uzskaitē 7. Lēna tehnoloģiju ieviešana un pretestība to nodrošināšanai tulku darbam
Iespējas	Draudi
<ol style="list-style-type: none"> 1. Klientu lojalitātes stiprināšana 2. Reto valodu apguve 3. Latvijas imigrācijas politika 4. Iekšpolitiskie procesi kaimiņvalstīs 5. Ekonomikas augšupeja 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Asa konkurence tirgus dalībnieku starpā 2. Cena kā primārais pakalpojuma sniedzēja izvēles faktors 3. Tulka profesijas reglamentācijas trūkums 4. Tulku reģistra trūkums 5. Grozījumi Civilprocesa likumā

Vājās puses

Jebkura jautājuma sakārtošanas pamatā vienotas terminoloģijas izmantošana. Tas būtiski gan veidojamās likumdošanas, gan publicitātes u.tml. kontekstā. „Kontakttulkošanas” termins nav atpazīstams tulku vidū. Ir būtiski vienoties par esošā vai jauna termina nostiprināšanu un popularizēšanu tulku, kā arī klientu un plašākas sabiedrības vidū.

Kontakttulkošanas nozarē vairāki trūkumi, kas ikdienā ietekmē tulku darbu.

Trūkstošās nozares reglamentācijas un kvalitātes kontroles dēļ, tulka darbu Latvijā var veikt teju ikviens. Tas var negatīvi ietekmēt tulku darba prestižu un klientu zemo izpratni par tulku darba specifiku.

Tā kā lielāko daļu kontakttulkošanas pasūtījumu tulki veic kā tulkošanas biroju apakšuzņēmēji caur uzvarētajiem publiskajiem iepirkumiem, nedz tulkiem, nedz tiešajiem klientiem nav lielas ietekmes pār tulku izvēli un konkrētu tulku piesaisti darbu izpildei, kas varētu uzlabot tulku darba organizāciju.

Kontakttulku produktivitāti (galvenokārt ārštata tulku gadījumā) ietekmē spēja plānot savu laiku, ko negatīvi ietekmē pasūtījumu ilguma neparedzamība. Turklāt trūkst skaidras un vienotas sistēmas par tulku darba laika uzskaiti.

Lēna tehnoloģiju ieviešana, kas atkarīga no klientiem un citām trešajām pusēm, kavē tulku darba apstākļu uzlabošanu un spēju efektīvāk veikt savu darbu.

Iespējas

Samazinoties piedāvājumu pieauguma tempam, aizvien lielāka nozīme esošo klientu attiecību uzturēšanai tādēļ gan tulkošanas birojiem, gan individuāliem tulkiem svarīga lojālu attiecību stiprināšana ar klientiem.

Tulki kā iespēju savu pozīciju nostiprināšanai tirgū min reto valodu apguvi papildu savu biežāk lietoto valodu zināšanām.

Politiskie procesi pasaulē, īpaši kaimiņvalstīs, ietekmē Latvijas imigrācijas politiku, kuras rezultātā rodas pieprasījums pēc attiecīgo valodu tulkiem.

Latvija šobrīd piedzīvo mērenu ekonomikas augšupeju, kas var pozitīvi ietekmēt arī kontakttulkošanas tirgu, ļaujot gan paaugstināt darba likmes, gan sagaidot investīcijas darba apstākļu uzlabošanai.

Draudi

Kontakttulkošanas nozarē saasinās konkurence esošo tulku un tulkošanas uzņēmumu starpā, kas var draudēt arī ar iespējamu likmju pazemināšanu nākotnē.

Klientiem Latvijā trūkst izpratnes par tulku darba specifiku, tādēļ tulku izvēlē prevalē zemākās cenas princips, nespējot novērtēt profesionālu tulku sniegtā pakalpojuma kvalitāti. Tas var nākotnē ietekmēt profesionālo tulku darba iespējas, kā arī spēju saglabāt par savu darbu atbilstošu likmi.

Tulku profesijas reglamentācijas trūkums liedz kontrolēt nozares attīstības vēlamo virzienu, stiprinot tās prestižu, kvalitātes prasības tulkiem, darba apstākļu uzlabošanu u.tml.

Tulku reģistra trūkums liedz kontrolēt nozares attīstības vēlamo virzienu, stiprinot tās prestižu, kvalitātes prasības tulkiem, nodrošinot iespēju klientiem ērtāk atrast tulkus u.tml.

2016. gada 31.jūlija Civilprocesa likuma grozījumi, paredzot iespēju par tulkiem piesaistīt neprofesionālus svešvalodas pārzinātājus, var nākotnē graut tulka profesijas prestižu, kropļot tirgu, neļaujot profesionāliem tulkiem noteikt darbam adekvāti augstas likmes u.tml.

5. Priekšlikumi kontakttulkošanas nozares attīstībai Latvijā

Autore izstrādātos priekšlikumus iedalīja īstermiņa (1 – 2 gadi), vidēja termiņa (2 – 5 gadi), ilgtermiņa (5 un vairāk gadi) un pastāvīgi realizējamos.

Detalizētai katra priekšlikuma izstrādei nepieciešami turpmāki pētījumi.

Autore priekšlikumus pēc to būtības sadalīja divos blokos:

- 1) priekšlikumu daļa, kas saistīta ar tulku profesijas profesionalizāciju;
- 2) priekšlikumu daļa, kas saistīta ar nozares attīstību plašākā kontekstā.

Priekšlikumi tulka profesijas profesionalizācijai Latvijā

Priekšlikumu daļa, kas saistīta ar tulku profesijas profesionalizāciju (sk.10. attēlu).

Esošā termina nostiprināšana vai jauna termina izstrāde

Roberts kā primāro nozares profesionalizācijai izdala vairākus secīgus soļus, kur kā pirmais no tiem minēta vienotas nozares terminoloģijas izveide, tai skaitā nozares nosaukuma definēšana (Roberts, 1994: 20-24).

Interviju laikā autore secināja, ka latviešu valodā lietojamais termins „kontakttulkošana” nav izplatīts tulku vidū. Autorei bija jāskaidro tulkiem termina nozīme. Tādēļ ir svarīga esošā termina nostiprināšana un popularizēšana nozares profesionāļu, klientu un plašākas sabiedrības vidū vai jauna termina izveide un attiecīgi popularizēšana.

Tulku profesijas reglamentācija	Īstermiņš, 1 - 2 gadi	Esošā termina nostiprināšana vai jauna izstrāde
		Vienota ētikas standarta publicēšana
	Vidējs termiņš, 2 - 5 gadi	Sabiedrības izglītošana par tulku darba specifiku
		Tulku darba apstākļu likumiskošana
	Ilgtermiņš, 5 un vairāk gadi	Latvijas tulku reģistra izveide
		Tulku akreditācijas sistēmas izveide

10. attēls. Priekšlikumi tulka profesijas profesionalizācijai.

Autorei tuvāks liekas angļiski lietojamais termins „community interpreting”, kas ir pētījumos visbiežāk sastopamais kontakttulkošanas definēšanai angļu valodā. Latviešu valodā tas burtiski būtu tulkojams kā „tulkošana kopienā”.

Nepieciešama diskusija nozares profesionāļu vidū par esošā termina lietošanu vai jauna izveidi.

Vienota ētikas standarta izveide

Interviju laikā autore secināja, ka lai arī tulki izprot profesijas ētikas normas, tās apgūtas darba pieredzes laikā, atzīstot, ka sākotnēji gadījās arī kļūdas.

Tulka profesijas sakārtošanai būtu nepieciešama vienota tulku ētikas standarta izveide un tā popularizēšana tulku, klientu un plašākas sabiedrības vidū. Skubiņš (Skubiņš, 2011) savā pētījumā uzsver profesionālā ētikas standarta nozīmi darba izpildē, apgalvojot, ka ar tā palīdzību tiek izveidotas profesionālisma normas, bez kurām nebūtu iespējams ieviest profesijas standartu un nošķirt profesionāļus no amatieriem vai citu profesiju pārstāvjiem. Turklāt ētikas normas rada pamatu atbildībai par savu darbu un vairo klientu uzticību profesijas pārstāvjiem (Skubiņš, 2011: 58). Tiek radīts standarts konsekventai darba izpildei neatkarībā no algotā tulka, kā arī palīdz tulkiem izšķirties par labu piemērotākajiem risinājumiem ētisku dilemmu gadījumā (Skubiņš, 2011: 58).

Sabiedrības izglītošana par tulku darba specifiku

Daļai klientu, galvenokārt privātpersonām, ir maza vai vispār nav izpratnes par tulku darba specifiku. Ar sabiedrisko attiecību pasākumiem to turpmāk būtu nepieciešams vairo un uzlabot. Rezultātā tulku profesija būtu ne tikai atpazīstamāka un vairotos tās prestižs, bet tas arī atvieglotu tulku darbu ikdienā, kā arī ļautu noteikt ieguldītajam darbam adekvātu cenu:

“Ļoti grūti uzlikt to cenu, cik reāli tas darbs maksā, īpaši, ja runā par sinhrono tulkojumu, kas ir ļoti specifisks” (Intervijas atšifrējums Nr. 6).

Tulku darba apstākļu legalizēšana

Nepieciešams padarīt klientiem saistošu tulku darba apstākļu ievērošanu, tai skaitā, paredzot apmaksātu atpūtu darba laikā, samaksu par dīkstāves stundām, apmaksātu pusdienlaiku, kā arī veselīgus darba apstākļus (sinhronajai tulkošanai jānotiek pāros, nepieciešams nodrošināt aprīkojumu) u.c.

Būtu labi, ja noteikumi, kas saistīti ar tulku darba specifiku, būtu universāli un saistoši valsts iestādēm. [Nav Ministru kabineta noteikumu, kas regulētu tiesu tulku darba apjomu, pieņemamo slodzi dienā u.c. jautājumus. Līdz ar to Tiesu administrācijai nav noteiktas kārtības, kas būtu saistoša, organizējot tiesu tulku darbu.] (Intervijas atšifrējums Nr7).

Latvijas tulku reģistra izveide

Viens no diviem būtiskākajiem priekšlikumiem nozares attīstībai ir tulku reģistra izveide. Šādas sistēmas ieviešanai gan vairākas priekšrocības, gan atbalsts no tulku puses. Tulkošanas biroju attieksme atturīgāka.

Ar reģistra izveidi tiktu nodrošināta tirgus barjera nekvalificēta darba spēkam ienākšanai, kas pasargātu klientus no nekvalitatīviem pakalpojumiem un stiprinātu tulku konkurētspēju. Tāpat reģistra izveide nākotnē ļautu tulku pakalpojumus valsts un pašvaldību iestādēm iepirkt pa tiešo, bez tulkošanas biroju starpniecības, kas savukārt uzlabotu tulku darba organizāciju, ļautu tulkiem labāk organizēt savu noslodzi un vairot produktivitāti.

Tulku reģistra darbībai par piemēru izmantojami citu valstu veidotie reģistri. Iespējams, ar Latvijas reģistru savietojams Mutiskās tulkošanas ģenerāldirektorāta (SCIC) pārraudzībā esošais tulku reģistrs, kurā reģistrēti arī Latvijas tulki.

Tulku akreditācijas sistēmas izveide

Tulku akreditācijas sistēmas izveide ir cieši saistīta ar tulku reģistra izveidi, jo nodrošinātu mehānismu tulku profesionalitātes pārbaudei un iekļaušanai reģistrā. Turklāt ar akreditācijas sistēmas palīdzību tiktu vairots profesijas prestižs, nodrošināta pakalpojumu kvalitātes kontrole, tiktu aizsargāts tirgus, tulki iegūtu lielāku kontroli pār savas profesijas un nozares attīstību.

LTTB pārstāve Marija Lapaine intervijā raksturo esošo situāciju un nākotnes iespējas un grūtības akreditācijas ieviešanai.

Zināma reglamentācija pastāv jau šobrīd. Mums ir valsts kvalifikācijas eksāmeni tiem, kas par tulka profesiju apgūst augstskolās.

Protams, tulku sertifikācija vai kvalifikācijas iegūšanas nodrošināšana ir noderīga.

Mūsu valstī ir ļoti sarežģīta birokrātiskā vide. Ja nākotnē izvēlēsimies [profesijas sakārtošanai] ziemeļvalstu piemēru un ceļu, šīs procedūras varētu tikt [padarītas vienkāršākas]. Ja likumdošanas un dokumentu noformēšanas kārtība būtu vienkāršāka, būtu arī vienkāršāk izstrādāt mehānismus tulku sertifikācijai, rīkot apmācības kvalifikācijas iegūšanai, veidot neatkarīgu sertificēšanas iestādi. Šāda [tulku kvalifikācijas pārbaudes un sertificēšanas] mehānisma izstrāde ir sarežģīts un laikietilpīgs process. Jāņem vērā ļoti dažādas iesaistīto pušu vajadzības.

Digitalizētākā vidē šis process būtu vienkāršāks nekā mūsu apstākļos. Ir daudz faktoru attiecībā uz izglītību, likumdošanu, kas [šobrīd] sertifikācijas [ieviešanu praksē] apgrūtina. Līdz ar to [sertifikācija] ir nākotnes projekts, bet līdz tam būs jāpagaida (Intervijas atšifrējums Nr. 5).

Priekšlikumi tulku profesijas attīstībai Latvijā plašākā kontekstā

Priekšlikumu daļa, kas saistīta ar nozares attīstību plašākā kontekstā (sk.11. attēlu).

Attīstība	Vidējs termiņš, 2 - 5 gadi	Tehnoloģiju ieviešana
	Pastāvīgi	Izglītības programmu attīstība
		Profesionālās pārstāvniecības organizācijas attīstība
		Atbalsts arodveselības stiprināšanai

11. attēls. Priekšlikumi tulku profesijas attīstībai plašākā kontekstā.

Tehnoloģiju ieviešana

Tehnoloģiju ieviešana nozīmīga gan tulku darba apstākļu uzlabošanai (aprīkojums tulkošanai tiesās), gan produktivitātes paaugstināšanai (galvenokārt ārštata tulku gadījumā) – iespēja veikt attālināto tulkošanu, veltot mazāk laika ceļam, vairāk – tiešajiem darba pienākumiem.

Svarīga ne tikai ieviesto tehnoloģiju lietošana, bet arī tulku apmācība tās lietošanā.

[..] es nesaprotu to, kā šī tehnika darbojas. Parasti tulkoju pie atsevišķa mikroфона, izmantojot čuksttulkošanu. Tas ir līdzīgi ierastajai tulkošanai tiesā, un ir ļoti ērti, es tādā veidā nevienam tiesas procesā laikā ar savu tulkošanu netraucēju. Tiesneši gan dzirdēti sūdzamies, ka tādā gadījumā sēdes ierakstā dzirdams tikai tulka tulkojums. Man nav skaidrs, kā nodrošināt iespēju, lai videokonferences režīmā organizētas sēdes ierakstā dzirdētu ne tikai tulka tulkojumu [jo sēž vistuvāk mikrofonam], bet arī zālē runāto. Varbūt ir iespēja ierakstīt vairākos celiņos audio?

Šāds sēdes ieraksts ir aktuāls, ja nolēmums tiek pārsūdzēts. Tagad protokols ir pieejams tikai audioierakstā veidā, papīra protokolā ieraksta tikai procesa pamatinformāciju [nevis sēdes saturu], un daudzus neapmierina šāds ieraksts. Tāpēc šādos gadījumos tiesa mēdz lūgt tulkot secīgi [lai ierakstā būtu dzirdams gan avota, gan mērķa teksts], kas tulkam rada neērtības [jo pierasts tulkot sinhroni un ļoti grūti pārslēgties uz mazāk ierastu tulkošanas metodi].

Tas, protams, ir ļoti ērti un ļoti labi, [ka procesa dalībnieki var piedalīties attālināti]. Bet tehniskā puse no tulka viedokļa nav [līdz galam atrisināta] (Intervijas atšifrējums Nr. 7).

Tā kā par tehnoloģiju ieviešanu valsts iestādes tulku darba uzlabošanai tulki dzirdējuši atrunājamies ar līdzekļu trūkumu, autore ierosina domāt par privātās – publiskās partnerības projektiem vai citiem veidiem, kā piesaistīt IKT uzņēmumu interesi un iesaistīt tos tehnoloģiju ieviešanai valsts un pašvaldības iestādēs.

Izglītības programmu attīstība

Latvijā iespējams iegūt tulka kvalifikāciju vairākās augstākās izglītības iestādēs. Tomēr nākotnē svarīgi domāt par programmu pielāgošanu mainīgajām darba tirgus prasībām:

- iekļaujot programmā **ar tiešajiem darba pienākumiem nesaistītus, bet nepieciešamus kursus:** piemēram, grāmatvedības pamatus, jo liela daļa tulkotāju

kļūst par pašnodarbinātajiem un paši veic savas grāmatvedības uzskaiti un rēķinu izrakstīšanu;

- **paredzot trešās puses pārstāvju** (valsts un pašvaldību darbinieku) **izglītošanu** par tulku darba specifiku, arī viņu apmācības programmās iekļaujot jautājumu par tulku darba specifiku un rīkojot tiesu/pratināšanas simulācijas, pieaicinot tulkus;
- radot iespēju **reto valodu apguvei** – imigrācijas u.c. apstākļu dēļ ņemt vērā pieprasījumu pēc noteiktām valodām nākotnē;
- izstrādājot saīsinātās **programmas tulka profesijas teorijas apguvei profesionāļiem**;
- nodrošinot **tālākizglītības iespējas kvalifikācijas atjaunošanai un paaugstināšanai**.

Profesionālās pārstāvniecības organizācijas attīstība

Profesionālās pārstāvniecības organizācijas darbība ir ļoti nozīmīgs solis ceļā uz tulku nodarbošanās pilnīgu profesionalizāciju.

Iepriekš izveidotās organizācijas: Latvijas Tulku un tulkotāju asociācija (1998 – 2009) un Latvijas Profesionālo tulkotāju un tulku asociācija (2003 – 2007), darbojušās attiecīgi 11 un 4 gadus (Balgalve, 2016).

Kopš 2012. gada darbojas Latvijas Tulku un tulkotāju biedrība, un tās mērķi sakrīt ar profesionalizācijai nepieciešamajiem (LTTB, 2017). Organizācijā vairāk nekā 60 biedru.

Svarīgi arī turpmāk nodrošināt nepārtrauktu un aktīvu organizācijas darbību, jo vismaz šobrīd, kā atzīst Balgalve, tam pievienojoties arī autorei, „LTTB ar savu aktīvo darbību gan sociālajos tīklos, gan arī daudzajām publikācijām pašas biedrības tīmekļa vietnē savā salīdzinoši īsajā pastāvēšanas laikā jau ir veicinājusi tulka/tulkotāja profesiju prestižu Latvijas sabiedrībā” (Balgalve, 2016).

Atbalsts arodveselības stiprināšanai

Tulka ikdienas darbs prasa lielu kognitīvo, psiholoģisko un fizisko slodzi, kā norāda LTTB pārstāve Marija Lapaine. Viena no intervētajām tūlcēm atminējās gadījumu, kad pēc īpaši noslogotas darba dienas veselības problēmu dēļ nācies doties uz slimnīcu.

Ilgtermiņā būtu svarīgi veicināt tulku izpratni par atpūtas brīžu nepieciešamību darbā un savas veselības saudzēšanu darba izpildes laikā. Tas ir īpaši nozīmīgi ārštata tulku gadījumā, jo viņu sociālo drošību nenodrošina darba devējs, tā atkarīga no pašiem.

Secinājumi

Raksta mērķis bija noskaidrot esošo situāciju kontakttulkošanas nozarē Latvijā un izstrādāt priekšlikumus tās attīstībai. Uz kontakttulkošanas nozari ietekmējošo iekšējo un ārējo faktoru analīzes pamata autore veica nozares SVID analīzi un izstrādāja īstermiņā, vidējā termiņā, ilgtermiņā un pastāvīgi realizējamus priekšlikumus nozares attīstībai.

Ārējo faktoru analīzes secinājumi:

- tulkošanas pakalpojumu tirgus apjoms būtiski neaug,
- nozarē izteikta savstarpējā konkurence un pircēju iespēja diktēt noteikumus pakalpojuma sniedzējiem,
- nav barjeru jaunpienācējiem,
- visbūtiskāk tulkošanas nozari ietekmē politiskie, ekonomiskie faktori un juridiskie faktori,
- mazā tirgus izmēra dēļ gan tulkošanas uzņēmumi, gan tulki ir dažādojuši savus sniegtos pakalpojumus,
- kontakttulkošanas tirgū visciešāk ar pakalpojuma cenu korelē attiecīgās svešvalodas izplatība, pieprasījums un nodarbinātības veids.

Iekšējo faktoru analīzes secinājumi:

- izglītots un pieredzējis darba spēks nodrošina nozares konkurētspēju,
- tulka profesijas pārstāvji ir elastīgi, stresa noturīgi un spēj strādāt ar plaša spektra klientu un tēmu loku,
- nozarei ierobežotas konkurētspējas priekšrocības:
 - profesija nav reglamentēta,
 - ienākšana darba tirgū ir vienkārša,
 - nav kvalitātes kontroles sistēmas,
 - iespēju reaģēt uz klientu vēlmēm kavē publisko iepirkumu kārtībā iepirktie tulkošanas biroji kā starpnieki tulkošanas pakalpojumiem tiešajiem klientiem (valsts iestādēm),
 - iespēju reaģēt uz klientu vēlmēm kavē privāto klientu izpratnes trūkums par tulku darba specifiku un piedāvāto pakalpojumu būtību,
 - inovācijas ienāk lēni, tām ir pretestība,
 - produktivitātes paaugstināšanu (galvenokārt ārštata tulku gadījumā) kavē darba organizācijas specifika,
- primāri atrisināmā problēma ir kontakttulka profesijas reglamentācija vai vismaz tulku reģistra ieviešana,

- tulku spējai uzņemties iniciatīvu būs nozīme nozares attīstībai nākotnē.

Tā kā līdz šim nav bijis visaptveroša pētījuma par kontakttulkošanas nozari Latvijā, turpmākajos pētījumos nozīmīgi noskaidrot klientu un trešo pušu viedokli un redzējumu par nozares attīstību. Autores piedāvātais jautājumu loks turpmākiem pētījumiem:

- kontakttulkošanas termina lietojums un iespējama jauna termina izstrāde,
- tulku ētikas standarta izstrāde,
- sabiedrisko attiecību u.c. pasākumi sabiedrības izglītošanai Latvijā par tulku darba specifiku,
- Latvijas tulku darba apstākļu prasību definēšana (t.sk, darba laika uzskaitē, 1 h tulkojumi u.tml.),
- Latvijas tulku reģistra izveide: labās prakses piemēru analīze, priekšlikumi, pasākumu plāns u.tml.,
- Latvijas tulku akreditācijas sistēmas ieviešana: labās prakses piemēru analīze, priekšlikumi, pasākumu plāns u.tml.,
- tulku darba kvalitātes novērtēšana Latvijā,
- tehnoloģiju ieviešanas iespējas kontakttulkošanā Latvijā,
- klientu, tai skaitā valsts un pašvaldības iestāžu pārstāvju, viedoklis par tulkošanas pakalpojumiem Latvijā.

ATSAUČU SARAKSTS

1. Jones G.R., Hill, Ch. (2013). *Theory of Strategic Management with cases*. Australia: South-Western, Cengage Learning.
2. Lapaine, M. (2017). Intervija ar Latvijas Tulku un tulkotāju biedrības pārstāvi Mariju Lapaini. 03.05.2017.
3. Mikkleson, H. (2014). Evolution of Public Service Interpreter Training in US. *FITISPos International Journal*, 1 (1): 9-22.
4. Ozolins, U. (2014). Descriptions of interpreting and their ethical consequences. *FITISPos International Journal*, 1 (1): 23-41.
5. Roberts, R. (1994). Community Interpreting Today and Tomorrow. In Krawutschke, P. (ed.). *Proceedings of the 35th Annual Conference of the American Translators Association*. Medford, NJ: Learned Information, 127-138.
6. Svekris, A. (2017). Intervija ar SIA „Nordtext” izpilddirektoru Arturu Svekri. 02.05.2017.
7. Veisbergs, A. (2007). *Konferenču tulkošana*. Rīga: Zinātne.

INTERNETA RESURSI:

1. Amadeus (2017). *A database of comparable financial information for public and private companies across Europe*. Pieejams <https://amadeus.bvdinfo.com/version-201441/home.serv?product=amadeusneo> [Apmeklēts 16.04.2017.]
2. Balgalve, E. (2016). *Tulkotāja profesija Latvijas darba tirgū*. Pieejams <http://www.lttb.lv/wp-content/uploads/2016/06/balgalve2.pdf> [Apmeklēts 16.04.2017.]
3. Civilprocesa likums. Pieejams <https://likumi.lv/doc.php?id=50500> [Apmeklēts 25.10.2016.]
4. CSP (2017a). *IKG10_01. Iekšzemes kopprodukts*. Pieejams http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/ekfin/ekfin__ikgad__ikp/IK10_0010.px/?rxid=073f5e9f-0c35-49b3-8288-f030e2e1580a [Apmeklēts 22.04.2017.]
5. CSP (2017b). *PCG021. Patēriņa cenu indeksi un pārmaiņas grupās un apakšgrupās (ECOICOP)*. Pieejams http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/ekfin/ekfin__ikgad__PCI/PC0021.px/?rxid=073f5e9f-0c35-49b3-8288-f030e2e1580a [Apmeklēts 22.04.2017.]
6. CSP (2017c). *IBG02. STARPTAUTISKĀ ILGTERMIŅA MIGRĀCIJA PA VALSTU GRUPĀM*. Pieejams http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__iedz__migr/IB0020.px/table/tableViewLayout2/?rxid=562c2205-ba57-4130-b63a-6991f49ab6fe [Apmeklēts 22.04.2017.]

7. CSP (2017d). *IBG041. STARPTAUTISKO ILGTERMIŅA MIGRANTU SADALĪJUMS PĒC TAUTĪBAS*. Pieejams http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__iedz__migr/IB0041.px/table/tableViewLayout2/?rxid=562c2205-ba57-4130-b63a-6991f49ab6fe [Apmeklēts 22.04.2017.]
8. Dreijers, G., Kronberga, L., Lakstiņa, B., Goļenko, Ā., Stalberga, I., Hansons, T., Kožuškevičs, I., Kuršs, O., Kalniņa, E. (2015). *Tulkotāja tēls un prestižs sabiedrībā*. Pieejams <http://www.lttb.lv/tulkotaja-tels-un-prestizs-respondentu-skatijuma/#more-1110> [Apmeklēts 16.04.2017.]
9. European Communities (EC; 2008). *NACE Rev. 2. Statistical classification of economic activities in the European Community*. Pieejams <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5902521/KS-RA-07-015-EN.PDF> [Apmeklēts 16.04.2017.]
10. Eurostat (2017a). *Asylum statistics*. Pieejams http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics [Apmeklēts 13.05.2017.]
11. Eurostat (2017b). *Migrācijas un migrantu statistika*. Pieejams http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics/lv [Apmeklēts 13.05.2017.]
12. Gizeleza, H. (2017). *Aptauja par zvērināto tulku institūtu Latvijā*. Pieejams <http://www.lttb.lv/aptauja-par-zverinato-tulku-institutu-latvija/> [Apmeklēts 29.05.2017.]
13. Gizeleza, H., Lapaine, M. (2013). *Darba samaksa un apmierinātība ar darbu: Latvijas tulkošanas nozares dati*. Pieejams http://www.lttb.lv/wp-content/uploads/2014/09/Darba_samaksa_un_apmierinatiba.pdf [Apmeklēts 16.04.2017.]
14. Gizeleza H. (2012). *Latvijas tulkotāju un tulku profesionālās darbības 2011.-2012.g. pētījums*. Pieejams <http://www.lttb.lv/wp-content/uploads/2012/09/tulku-un-tulkotaju-aptauja.pdf> [Apmeklēts 16.04.2017.]
15. Iekšlietu ministrija (IeM, 2015). Apstiprina rīcības plānu patvēruma meklētāju pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā. Pieejams <http://www.iem.gov.lv/lat/aktualitates/?doc=30685> [Apmeklēts 22.04.2017.]
16. IUB (2017). *Publisko iepirkumu rezultātu paziņojumi par tulkošanas pakalpojumiem*. Pieejams https://www.iub.gov.lv/lv/iubsearch/q/tulko%C5%A1anas/pt/_pp/page/2 [Apmeklēts 22.04.2017.]

17. Kārklīņa, D. (2010a). *Izaudzināja prasīgi klienti*. Pieejams <http://www.db.lv/laikrakstuarhivs/citas/izaudzinaja-prasigi-klienti-264986> [Apmeklēts 16.04.2017.]
18. Kārklīņa, D. (2010b). *Nordtext direktors: Latvijas klienti nav prasīgi pret tulkojumu kvalitāti*. Pieejams <http://www.db.lv/citas-zinas/nordtext-direktors-latvijas-klienti-nav-prasigi-pret-tulkojumu-kvalitati-181838> [Apmeklēts 16.04.2017.]
19. Kriminālprocesa likums. Pieejams <https://likumi.lv/doc.php?id=278986> [Apmeklēts 23.04.2017.]
20. Lewis-Kraus, G. (2016). *The Great AI Awakening*. Pieejams https://www.nytimes.com/2016/12/14/magazine/the-great-ai-awakening.html?_r=1 [Apmeklēts 22.04.2017.]
21. LTTB (2013). *Kur studēt tulkošanu*. Pieejams <http://www.lttb.lv/kur-studet-tulkosanu/> [Apmeklēts 14.04.2017.]
22. LTTB (2017). *Par mums*. Pieejams <http://www.lttb.lv/par-mums/> [Apmeklēts 14.04.2017.]
23. Luksa, M. (2016). *Ierobežos tulku bezmaksas pakalpojumus civilprocesā*. Pieejams <http://www.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/280416-ierobezos-tulku-bezmaksas-pakalpojumu-civilprocesa/> [Apmeklēts 25.10.2016.]
24. Patvēruma likums. Pieejams <https://likumi.lv/doc.php?id=107820> [Apmeklēts 25.10.2016.]
25. PMLP (2017). *ES pārvietošanas programmas ietvaros no Grieķijas pārvietotas divdesmit personas*. Pieejams <http://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/jaunumi/pazinojumi-presei/2017/04/20/es-p%C4%81rvieto%C5%A1anas-programmas-ietvaros-no-grie%C4%B7ijas-p%C4%81rvietotas-divdesmit-personas/> [Apmeklēts 14.04.2017.]
26. Ragačevičs, V. (2016). *Laiks aktualizēt jautājumu par zvērinātu tiesas tulku institūtu*. Pieejams <http://www.irlv.lv/blogi/jurisprudence/vai-laiks-aktualizet-jautajumu-par-zverinatu-tiesas-tulku-institutu> [Apmeklēts 14.04.2017.]
27. Skubiņš, A. (2011). *Professional ethics in interpreting*. Pieejams https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/26103/306-28222-Skubins_Ainars_as09016.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Apmeklēts 14.05.2017.]
28. Vaine, I., Kalēja, N., Čodere, A., Trupavniece, A. (2006). *Pētījums par 8.un 11.klašu skolēnu profesionālajiem nodomiem un priekšstatiem par profesijām*. Pieejams: http://equal.sif.gov.lv/faili/rezultati/Skolenu_profesion_plani.pdf [Apmeklēts 23.04.2017.]

**1. PIELIKUMS. Latvijas lielāko 50 tulkošanas uzņēmumu apgrozījums
2015. gadā.**

N.p.k.	Uzņēmuma nosaukums	Apgrozījums, EUR tūkst.
1	AMPLEXOR LATVIA SIA	4 035
2	SKRIVANEK BALTIC SIA	2 155
3	TILTI SYSTEMS SIA	2 074
4	AD VERBUM SIA	2 065
5	NORDTEXT SIA	1 718
6	LINEARIS SIA	1 134
7	BALTIC MEDIA LTD SIA	741
8	KONELS SIA	566
	KOPĀ:	14 488
9	K SOLUTIONS SIA	523
10	RIXTRANS SIA	493
11	LMI TRANSLATIONS SIA	382
12	BALTIC TRANSLATIONS SIA	346
13	SYNERGIUM SIA	317
14	LINGMASTER SIA	316
15	RT TULKOJUMI SIA	316
16	POLYGLOT TULKOJUMI SIA	299
17	WORDRISE SIA	290
18	IM PROJEKTI SIA	236
19	UZŅĒMĒJIEM.LV SIA	235
20	APLIS.INFO SIA	225
21	REGMAN TEHNIKA SIA	174
22	HIEROGLIFS SIA	153
23	ABELLANA PLUS SIA	135
24	FILOLOGI SIA	129
25	CMEDIA SIA	129
26	LABEKS SIA	123
27	LINGO S SIA	121
28	ABYLING SIA	119
29	TRANSLOC SIA	119
30	INLEX AGENCY SIA	113
31	ALPHABET PROFESSIONAL TRANSLATING SERVICES SIA	112
32	ZTB.LV SIA	112
33	MEDLEX BALTICS SIA	107
34	EF TRANSLATE SIA	103
35	ESCENDO SIA	98
36	LNK TULKOJUMI SIA	93
37	KOMPETENCES CENTRS SIA	90
38	GRAFIT SIA	86
39	KASPORINS SIA	84
40	ADVANCED HUMAN TRANSLATIONS SIA	83
41	SONKEIGO SIA	73
42	EGLĪTIS UN PARTNERI SIA	70
43	SARAI SIA	70
44	LTB 2000 SIA	67
45	ARGENTO SIA	67
46	RAVENEST SIA	63
47	MOTIO SIA	50
48	AMBER LINE SIA	48
49	DEVA ENERGY SIA	29
50	VĀRDU VĀRTI SIA	17

(Amadeus, 2017)